

ԱԼԵԽԱՆԴՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՎ ՀԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

LA COLOMBE DU MASSIS

MESSAGER DE L'ARMÉNIE

ԽՈՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԳՈՐԾԻԵԼԻ Վ. ԱՐԴԱՎԱՑԻ ԱՅՎՈԶՅԱՆ

ԱՄԲՐՈՍԻԱՆ Վ. ԳՈԼՅԱՅԵԱՆ

ԿՈՐԵՆԻԱՆ Վ. ԿՈՐ. — ԳՈԼՅԱՅԵԱՆ.

ՉՈՐՏՈՐԻ ՏԱՐԻ

Դեկտեմբեր 1858. — Թիւ ԺԲ.

ՓԱՐԻԶ

Ի ԳՐԱՆՑԻ Հ. ԱՐԱՄԵԱՆ
ՀԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

RÉDIGÉ PAR

GABRIEL VARTABED AÏVAZOVSKY

AMBROISE V. CALFA

CORENE V. COR. — CALFA.

QUATRIÈME ANNÉE

Décembre 1858. — № 12.

Ա.Ա.ՏՈՒԱԿԱՊԱՏԻՒ ՄԱ.ՏԵԼՈՍ Մ ՄՐՅԱՀ-
Ն.ԱԿ.Ա.Տ. Կ.Ա.Թ.Դ.Լ.Կ.Ո Մ ՄԵՆԱՑՆ
ՀԱՅՈՅ. (5 օրինակը.)

Ամենապատի Գլուխ Սրբազն Արքապիս-
կապո Պատրիարք Կոստանդնովոցուոցոյ.
Ամենապատի ՅԱՎ.Հ.Ա.Ն.Է.Ս Սրբազն
արքապիսկոպոս, Պատրիարք Երուաղե-
մայ. (2 օրինակը.)

Ամենապատի ՅԱԿՈԲ Սրբազն արքա-
պիսկոպոս, նախկին Պատրիարք Կոս-
տանդնուոցուոցոյ. (2 օրինակը.)

Ամենապատի Արքապահես Արքապիսկո-
պոս, Առաջնորդ Անդրբանուոցուոցոյ:
Ամենապատի Գրիգորոս Սրբապիսկո-
պոս, Առաջնորդ Կարել:

Ամենապատի Թաղեռ Սրբապիսկոպոս,
Առաջնորդ Զաղայոս:

Ամենապատի Մակար Սրբազն Կոստանդնուոցուոցոյ:
Ամենապատի Կենապիսկոպոս Գևորգ Ար-
քապիսկ. Առաջնորդ Արքապատի:

Ամենապատի Սիրակէ, Վեննա:
Ազգային Դպրոց, Գումագիոն:

“ “ Պահէճիկ:

Արքակիսանց Տերեւու, Շուշի:
Արքանասւան Տ. Գրիգոր, Կէմէ:

Արքանասւան Տ. Հարար, Նիկոլիդիա:
Աշադարեան Տ. Նիկոլա, Տիփիս:

Աշամական Տ. Մանուկ, Նախիժանան:
Աշամական Տ. Սարգսի, Պօլիս:

Աշամական Տ. Միմուն, Նախիժանան:
Ալբենան Տ. Մանուկ, Բէթ. (5 օրին.)

Ալբու Տիւրի Եֆենտի, Պօլիս:
Ալբանան Տ. Անդրեյ, Պարտիս:

Ալբանան Տ. Անդրեյ, Զմիռնիա:
Ալբանան Տ. Գրիգոր, Պօլիս:

Ալբանան Տ. Մկրտիչ, Պօլիս:
Ալբանան Տ. Պարու, Պարտիս:

Ալբանան Տ. Պարու, Ազուլիս:
Ալբանան Տ. Պարու, Ազուլիս:

Ալբանան Պարու, Ազուլիս:
Ալբանան Տ. Պարու, Ազուլիս:

Արծունեան Ընկերութիւն, Կարին:
Արվանեան Տ. Խաչատոր, Տիփիս:

Աւետիսեան Պ. Ստեփան, Փարիզ:
Ավնառ Տ. Եսպուլ, Պարտաս:

Բարանեան Տ. Արքանամ, Տիփիս:
Ա.Կարապիտի վանի Մշշ. (2 օրինակը.)

Բաստամեան Ստ. Գերգեան թիվի, Տիփիս:
Բարեյոյ Տ. Արքէն Մակարեանց, Կարին:

Բարունեակ Պէլ, Պօլիս:
Բարունեակ Պէլ, Պօլիս:

Բեկամիան Կարապետ վարդ. Գանձակ:
Բեկուղեանց Տ. Գրիգոր Յավսեփիսան, Տիփիս:

Բերուղեանց Տ. Ս. Արք. Արքնեան, Տիփիս:
Բնիկենիսեան Տ. Նշան, Պօլիս:

Բնիկենիսեան Տ. Սարգսի, Պօլիս:

Բնիկենիսեան Տ. Մարտիրոս, Ամուրի:

Բաւարեան Տ. Արքան, Պարտիս:

Թանգարան Վերծանութեան, Ատարազար:
Թաւարեկեանց Տ. Ցովի, Քահան. Ղապար:

Թաւիրիսեանց Տ. Աղեք. Աւատիքիսան, Շուշի:
Թեկմուրեանց Մակարեանց Բժիշկ, Գանձակ:

Թեկուրեանց Ս. Սովոր, Լուսունուուրի:
Թուլլյանց Տ. Աղամանց, Պօլիս:

Մ Ա Ս Ե Ա Յ Ա Ղ Ա Ւ Ւ

Ա Խ Ե Տ Ա Բ Ե Ր Հ Ա Ց Ա Ս Ա Ն Ե Ա Ց Ց

Հ Ա Ց Կ Ա Զ Ե Ա Ն Թ Ա Ն Գ Ո Ր Ա Ն .

Ե Կ Ե Պ Ե Ց Ի Հ Ա Ց Ո Յ .

Թուղր Վահանայ Արշարունոյ, Տեսուն Միքայ
էլի Վ. Չամչեան, իՄիկրարեանց Վենետիկոյ.

(Ծառ. Տես էջ 8, 29, 97, 129, 195.)

L'ÉGLISE ARMÉNIENNE.

*Lettre intitulée : Vahan Archaroum, par le
R. P. Tchamtchian, Mékhitariste de Venise.*

(Suite. Voir pages 8, 29, 97, 129, 195.)

Ի հնգետասաներորդ մասին կը գրե այսպէս .
« Աւաղ կուրուրեանս. այնչափ կուրացաւ Հայոց
ազգը, որ անհաւատեն ու Հրեային ապերախտ
գտաւ սուրբ Էկեղեցւոյ առջևոք. վասն զի շատ
անզամ լուած է անոնց թերանեն այս սուրբ
արռոիս միահեծան իշխանութիւնը համարձակ
քարրառով » : Աւաղելի կուրուրեամբ ախտա-
ցեան ոչ է Հայոց ազգը, որ հաւատով ուղղափա-
ռութեան լուսաւորեալ է ի ձեռն սրբոյ Լուսա-
ւորչին, եւ անշեշ եւ անաղօտ կը պահի զայն :

Գ. ՏԱՐԻ, — Դեկտեմբեր 1858.

Il dit dans la quizième partie : « Hélas ! quel
« aveuglement ! La nation arménienne s'est égarée
« au point de se rendre, aux yeux de la Sainte-
« Église, plus ingrate que l'infidèle et le juif;
« car souvent on avait entendu les Arméniens
« proclamer de leur propre bouche et à haute
« voix le pouvoir absolu du Saint-Siége. » Si quel-
qu'un est victime d'un aveuglement déplorable,
ce n'est pas la nation arménienne, elle qui a reçu
du saint Illuminisateur la lumière de la foi qu'elle

Նաեւ կը ճանքնայ զՀոռմայու արոոր, թէ առաջին եւ զիստորն է ի մէջ ամենայն պատրիարքական արոոոց, եւ երախտագետ մոօք միշտ կը լիշտակէ սուրբ Անդրեաստրոս պապին երախտիքը, եւ բարեկամութիւնը, որ մեր Հայոց ազգին ըրաւ : Այլ կուրուքեամբ ախտացեալ նախ ունիքուք եղան, որ Քրիստոսի եկեղեցւոյ մէջ սկսան ատելութեան որոմք սերմանել, եւ ապա անոնց նետեւող եւ արբանեակ գոյեցիք ելան, որ նոյն սերմանեալ ատելութիւնը բուսոցին եւ ամեցոցին, Հոռմայի արոոր բացարձակ եւ միանիծան իշխանութիւն ունի ի վերայ ամենայն պատրիարքական արոոոց *skj* քարոզելով, եւ խոռուքիւն բարուցանելով, եւ ով որ սուրբ արոոին միանիծան իշխանութիւնը համարձակ բարբառով չի խոստովանիր նէ, քան զանհաւասոն եւ քան զՀրեայոն վաստ եւ ապերախտ է *skj* հրատարակելով : Եւ ինչպէս առաջին ժամանակը Հրեաները իրենց կուրուքեամբը պասան եղան, որ Աստուծոյ անունը հայուղուի ի մէջ ներանոսաց, ասոնք ալ այժմու ժամանակիս պատճառ կը լլան կոր պազի բառերու վրայ, եւ պազի պօշ բաներու վրայ վիճաբանութիւններ րեյտահ ընելով, որ Քրիստոսի Տեառն մերոյ, եւ Հոգւոյն Աստուծոյ եւ սուրբ եկեղեցւոյ անունները սուրբ Երրորդութիւնը չճանաչող ազգաց եւ Հրեից մէջը հայույութիւն եւ բշնամանք կը են, եւ քրիստոնեական սուրբհաւատոյն վրայ ծիծաղին եւ մասխարս ընեն :

Զի կայ իմ եւ զարտաքինս դատելոյ . անա ի մէջ ընդհանուր քրիստոնեից, ի մէջ մի եւ նոյն ազգի, ի մէջ միոյ տան եւ եղբարց եւ մերձաւորաց, ի մէջ տան եւ կնոց, եւ որդուց եւ դստերաց, ծիսական բաներ եւ Բեկարմինոս կարդինալին միւսանակ խուքերը հաւատոյ մաս *skj* առաջարկելով խողովութիւն եւ բաժանումն կը ձեն եւ հոգւոյ եւ մարմնոյ վնաս եւ կորուստ կը պատճառեն :

Արտաքին բշնամիք ոչ այնքան վնասակար եղան եկեղեցւոյ, որչափ ասոնք, որ եկեղեցւոյ շատագով ձեւանալով՝ այնպէս կը ըստցընեն թէ եկեղեցւոյ շինուքեանը կաշխատին, բայց իրօք ներհակն է ըրածնին . քակելոյ ետեւէ ին ընկեր. պարզամիտ ժողովուրդներն ալ չեն զիտեր, խոսքով եւ զորքով ասոնց հաւրցը կը լինին, սուրբ Ներսէս Լամբրոնացին բասծին պէս, զորքով բրածնին որ աստուածատեցութիւնն է, կը կարծեն թէ աստուածսիրութիւն է. որոնց համար աղէկ

conserve dans tout son éclat, sans qu'elle se soit jamais ternie; ce n'est pas elle, puisqu'elle reconnaît la primauté et la suprématie du siège de Rome sur les autres sièges patriarchaux, elle qui, dans la gratitude dont elle est pénétrée, atteste et proclame toujours le bienfait du pape saint Sylvestre et l'intérêt qu'il lui a témoigné. Non; mais ce sont les unitaires qui sont aveuglés, les unitaires qui ont commencé à semer la zizanie et la haine dans l'église de Jésus-Christ; ce sont, après eux, les propagandistes qui les ont suivis, et qui, devenus leurs satellites, ont fait croître et fructifier la haine semée par leurs prédecesseurs. C'est en prêchant le pouvoir absolu et illimité du siège de Rome sur les autres sièges patriarchaux qu'ils ont excité des troubles, ainsi qu'en déclarant plus lâches et plus ingrats que les infidèles et les juifs ceux qui ne proclament pas hautement l'autorité absolue du Saint-Siège. Car, de même qu'anciennement l'obstination des Juifs a eu pour conséquence de faire blasphémer le nom de Dieu par les Gentils, de même eux aussi, par quelques paroles, par des discussions oiseuses et frivoles, sont cause que les noms de Notre-Seigneur Jésus-Christ, du Saint-Esprit et de la sainte-Eglise sont blasphémés et injuriés; ils sont cause que la sainte foi est tournée en ridicule par des Juifs et par des nations qui ne reconnaissent pas la Sainte-Trinité.

A quoi bon juger les autres? Ne viennent-ils pas, en publant les rites et les paroles flatteuses du cardinal Bellarmin et en les imposant comme articles de foi, de jeter le trouble et la discorde dans tous les pays parmi les chrétiens d'une même nation, d'une même maison; entre les frères, les parents, l'homme et la femme, les fils et les filles? Ne viennent-ils pas de causer la perte et la ruine des corps et des âmes?

L'Eglise a eu moins à souffrir des ennemis du dehors que de ceux-ci, qui, feignant de la défendre, veulent paraître travailler pour elle, mais dans le fait font tout le contraire. Ils sont en train de détruire, et, dans leur simplicité, les peuples ignorants leur viennent en aide par leurs paroles et leurs actions; comme le dit saint Nersès de Lampron: « Leur manière d'agir, qui n'est que la haine de Dieu, leur semble être l'amour de Dieu. » C'est à eux aussi que fait allusion l'apôtre saint Paul quand il dit: « Ils ont du

և զրեր Պօղոս առաքեալը թէ « Զնախանձն Աստուծոյ ունին, այլ ոչ զբարութեամբ, զի տգեսն Աստուծոյ արդարութեանն» :

Սուրբ Եկեղեցին հաւաքումն է ուղղափառ ազգաց, եւ իւրաքանչիւր ազգունի իրենց յատուկ և միւսազիլ հովիս, պատրիարք եւ կարողիկոս, վասն որոյ Եկեղեցին կընմանի աղնուապետական կառավարութեան, եւ հոռմեական պապն ի մէջ ամենայն հովուաց եւ հովուապետաց է առաջին եւ զիսաւորն եւ աւագագոյնն, այլ ոչ ի վերայ ամենայնի սոցա է բացարձակ եւ միանեծան իշխան, այսինքն որպէս ինքնիշխան բազաւոր եւ տիրող ի վերայ հպատակաց իւրոց, ինչպէս ընդհանուր ժողովոց մէջը սահմանեցաւ, որ կարողիկէ Եկեղեցւոյ առաջին պատրիարքութիւնը Հոռմայու արոոր ունենայ, իշխան Սուապոլինը, իշխան Աղեքսանդրիայն, skorsիմանին Անտիոքայն, պէշիմանին Երուսաղեմին։ Իսկ Հայոց կարողիկոսինը այս չորս պատրիարքական արոոոց պէս յատուկ եւ միւսազիլ պատրիարքութիւն ըրաւ սուրբ Սեղբեատրոս հայրապետը։

Իսկ գոյեացոց ըսածին պէս երէ Հոռմայի արոոր միանեծան տիրապետութիւն ունենայնէ, ամենայն պատրիարքաց իշխանութիւնը կըփրանայ, եւ ընդհանուր սուրբ ժողովներուն սահմանադրութիւնները կաւրի։ Հիմա ովկ կըլլայ կոր սուրբ Եկեղեցւոյ առջեւը ապերախտ, Հայոց ազգը մի, որ ընդհանուր ժողովներուն կանոնը կըպահէ, երէ գոյեացիք, որ զայն կանոնները ոտքի տակ կառնեն եւ կապականեն. ահա աչք ունեցողները կրնան տեսնալ։

Վեշտասաներորդ մասին կըզրէ այսպէս « Ճարչիկայ. (Հայոց ազգը) մինչեւ որ յայտնի խոստովենութեամբ Հոռմայի սրազան հայրապետը իիւրաց չըքննէ, պօշ է ամեն հաւատացածը, եւ ուղղափառութեան դասեն դուրս է, խօսածներնին բոլորը խարեւորին է»։ Ահա այս խօսքովը գոյեացոց հակառակամիաւորիմը, որ խոսվութիւն կըսերմանեն սուրբ Եկեղեցւոյ մէջ, յայտնի կընէ. զեր հիջ մէկ ընդհանուր ժողովքի մէջ ասանկ վճիռ չեղաւ, եւ մինչեւ յաւթեան չկրնար ըլլալ թէ մէկ ուղղափառ ազգ մը յայտնի խոստովանութեամբ Հոռմայու սրբազան հայրապետը իիւրաց չընննէ, պօշ է ամեն հաւատացածը, եւ ուղղափառութեան դասեն դուրս է։

Իսկ թէ ինչ կիրազ խոստովանութիւն կըպահնաջին գոյեացիք, ահա այս իր գրած բղրին մէջը

zèle pour Dieu, mais leur zèle n'est point selon la science, parce que ne connaissant point la justice de Dieu, ils s'efforcent d'établir leur propre justice. »

La sainte-Eglise est la réunion des nations orthodoxes, et chacune a pour elle son propre pasteur, patriarche ou catholicos. C'est pour cela que l'Eglise ressemble à un Etat aristocratique. Parmi les pasteurs et les chefs des pasteurs, le pape de Rome est le premier, le plus élevé en dignité, le chef; mais ce n'est pas à dire pour cela qu'il soit un prince absolu, qu'il ait sur les autres un pouvoir illimité; qu'il soit un roi et un despote indépendant de ses sujets. Les décisions des conciles œcuméniques sont là pour justifier ce que nous avançons, à savoir que : Le siège de Rome est le premier patriarcat de l'Eglise universelle, celui de Constantinople le deuxième, celui d'Alexandrie le troisième, celui d'Antioche le quatrième, celui de Jérusalem le cinquième. Quand au siège des catholiques des Arméniens, le pontife Saint Sylvestre l'a élevé au même rang que les cinq précédents.

Si, comme le disent les propagandistes, le siège de Rome a un pouvoir absolu, le pouvoir de tous les patriarches est par le fait réduit à néant, et les statuts des conciles œcuméniques sont annulés. Or, maintenant, de quel côté est l'ingratitude envers la sainte-Eglise? Du côté de la nation arménienne, qui observe les canons des conciles œcuméniques, ou des propagandistes qui foulent aux pieds et détruisent ces canons? Il suffit d'avoir des yeux pour s'en convaincre.

Il écrit dans la seizième partie : « Il est impossible, tant qu'elle (l'Eglise arménienne) ne confessera pas publiquement le saint pontife de Rome, de ne pas regarder sa croyance comme nulle, de ne pas la retrancher du nombre des nations orthodoxes, de ne pas considérer comme une déception tout ce qu'elle dit. » Par ces paroles, qui sèment le trouble dans l'Eglise, les propagandistes prouvent d'une manière évidente leur amour de l'opposition; car aucun des conciles œcuméniques n'a décidé, et jamais l'on ne fera croire que, pour ne pas confesser ouvertement le saint pontife de Rome, une nation ait sa croyance annulée, et qu'elle soit retranchée du nombre des orthodoxes.

Mais quel genre de confession exigent les propagandistes? Il le donne à entendre dans quel-

փոքր ի շատէ պէյտեն ըրեր է, այսինքն թէ « Ազ երբեք սխալեալ է այս սուրբ արոռն, եւ ոչ եւս սխալի կարիցէ, մինչեւ ի կատարած աշխարհի ». ինչպէս կըգրէ, եւ ի հինգերորդ մասին թէ « Պարտ է խոստովանիլ Պետրոսի արոռն իրեւ անստելի ճշմարտութիւն, եւ անյաղբեկի յամենայն կրողմանց ». ինչպէս կըգրէ յուրերորդ մասին : Եւ թէ « ինչ կերպ կըլլայ՝ բող ըլլայ, երբ որ հանդերձ իր կարտինալօքք կըքննէ ու կրվճէ, միշտ ընդունելի է իւր վմիոք իրեւ ի Քրիստոս, եւ այն վմիոք ջընդունողը անհնազանդ է արոռոյ, եւ ներեստիկոս կըսեպուի ». ինչպէս կըգրէ իտաներորդ մասին : Եւ թէ « Պետրոս կըմահենանք զլուխ առաքելոց, որոյ յանձնեալ է միայն սուրբ եկեղեցւոյ հոգեքարձութիւնը եւ ասանկ այ իր յաջորդները, այսինքն Հռոմայի փափերը կընդունինք, եւ այն արոռին հնազանդութիւն միշտ կըցընենք » ինչպէս կըգրէ յերկոտասաներորդ մասին : Եւ թէ « Առանց զիտուրեան Հռոմայու, չկրնար ուղղափառութիւն հաստատուիլ » ինչպէս կըգրէ յուրեւտասներորդ մասին : Եւ թէ « Սխալական բռնել Հռոմայու սուրբ ժողովը է անտանելի ներեստիկոտութիւն ». ինչպէս կըգրէ յիննեւտասներորդ մասին : Եւ թէ « Այս զիտոյն միայն տուաւ Քրիստոս բացարձակ եւ անկախ իշխանութիւն ամենայն Քրիստոնեից վրայ... եւ իրեն միայն տուաւ ընդհանուր եկեղեցին հովուելու » ինչպէս կըգրէ ի քաններորդ մասին :

Այս կերպ խոստովանութիւնը եւ իմարք որ զոյէցիք կըպահանջնեն՝ տասնեւմեկ առաքելոց մշտենշնաւոր իշխանութիւնը կըդադրեցընէ, կարողիկէ եկեղեցւոյ ծայրազոյն իշխանութիւնը կըփացընէ, եւ Հռոմայու արոռին ծառայ եւ հսկատակ կըկացուցանէ այս ամենայն ազգաց եպիսկոպոսները եւ պատրիարքները իրենց հովուական պաշտօնեն եւ իրաւարանութենեն եւ վիճակն ի բաց կընանէ, եւ ամենայն ազգ եւ ամենայն ժողովուրդ իրենց յատուկ պատրիարքին եւ եպիսկոպոսին անհնազանդ եւ ապատամը կընէ, տիեզերական ժողովոց սահմանները պոչ կընանէ, եւ յառաքելոց անտի մինչեւ հիմայ սուրբ եկեղեցւոյ սովորութիւնը կաւը եւ կապականէ :

Այն ուղիղ ձանաշումը որ ունի ամենայն ազգ ուղղափառաց, թէ պապն է զլուխ եւ դէս ընդհանուր եկեղեցւոյ՝ պահմամբ իշխանութեան եւ իրաւարանութեան իրաքանչչուր պատրիարքաց եւ կարողիկոսաց, եւ ամենայն պատրիարքունք եւ կարողիկոսունք են զլուխը եւ դէսը յատօւ

ques passages de sa lettre ; ainsi : « Jamais le Saint-Siège n'a failli, et il ne peut faillir jusqu'à la consommation des siècles, » comme il écrit dans la cinquième partie. « Il faut tenir le siège de Pierre comme une vérité indubitable et inattaquable sur tous les points, » comme il écrit dans la huitième partie. « N'importe dans quel cas, quand il a examiné et décidé avec ses cardinaux, sa sentence doit être admise comme celle de Jésus-Christ, et [qui]conque refuse à la recevoir, désobéit au Saint-Siège et doit être considéré comme hérétique, » comme il écrit dans la dixième partie. « Parce que nous reconnaissions comme chef des apôtres Pierre, à qui seul a été confié le soin de la sainte-Eglise, nous reconnaissions de même ses successeurs, c'est-à-dire les papes de Rome, et nous témoignons toujours obéissance à ce siège, » comme il dit dans la douzième partie. « Sans admettre le pouvoir de Rome, il n'est pas d'orthodoxie possible, » comme il écrit dans la dix-huitième partie. « Croire faillible le sacré collège de Rome est une hérésie inouïe, » comme il écrit dans la dix-neuvième partie. Enfin, dans la vingtième partie : « A ce chef seul, absolu et indépendant, Jésus-Christ a donné le pouvoir sur tous les chrétiens.... à lui seul il a confié la mission de paitre l'Eglise. »

Un semblable aveu qu'exigent les propagandistes détruit le pouvoir éternel des onze apôtres, annule la suprématie de l'Eglise universelle, et déclare serviteurs et sujets du siège de Rome les évêques et patriarches de toutes les nations, les dépouille de leurs fonctions pastorales, de leur juridiction et de leurs diocèses; il rend toutes les nations, tous les peuples indociles et rebelles à leur propres patriarches et évêques, casse les décisions des conciles œcuméniques et bouleverse les coutumes suivies par la sainte-Eglise depuis les apôtres jusqu'à nos jours.

La vraie croyance, celle que partagent toutes les nations orthodoxes, c'est que le pape est le chef et le surveillant de l'Eglise universelle, mais sans que pour cela chaque patriarche et catholicos perde rien de son pouvoir et de sa juridiction; au contraire, tous les patriarches et catholicos restent

ազգի եւ եկեղեցւոյ իւրեանց պահմամբ զընդհանրական զիսաւորութիւն պապին Հռոմայ. զայս ճամաչումը անհաւատութիւն, անտանելի հերետիկոսութիւն, ուրացութիւն ուղղափառութեան ժկյի միշտ կըքարողէն բանիւ եւ զրով պարզամիտ ժողովուրդները կըքայթակղեցընեն, եւ սուրբ եկեղեցւոյ անդամները՝ որ մեկ հաւատք եւ մեկ սրբարար խորհուրդ ունին, ի միմեանց կըփեռեկտեն եւ միմեանց թշնամի կընեն:

Նւյիրաւի, երե զոյեցւոց ըսածին պէս՝զպապն Հռոմայու րախոյր ընել պէտք եր, եւ այն ոչ ներքին ճանաչմամբ, այլ յայտնի խոստովանութեամբ՝ առ ի լինել ուղղափառ, ահա ոչ միայն արեւելեան եկեղեցիք, այլ եւ Յուանկսրզաց եւ այլոց Նւրոպական ուղղափառ ազգաց եկեղեցիք, որ զոյեցւոց ուզած րախոյրը կըներքեն, եւ մեր ըսածին պէս կըճանաչեն, անոնք ամենը անհաւատ, հերետիկոս, ուրացող ուղղափառութեան կըպան, եւ քան զանհաւատս եւ քան զջրեայս ապերախստ, եւ իրենց ամեն հաւատացածը պօշ, եւ խօսքերնին բոլոր խարեկութիւն կըպար: Որ կարողն է տանել տարցի :

chefs et surveillants, chacun de son propre diocèse et de son Eglise, tout en respectant la suprématie universelle du pape de Rome. Or, c'est en prêchant sans cesse, dans leurs discours et leurs écrits, que cette croyance est un manque de foi, une hérésie inouïe, un *reniement* de l'orthodoxie, que ces propagandistes scandalisent les peuples crédules, divisent et rendent ennemis les uns des autres les membres de la sainte Eglise, qui professent la même foi et les mêmes mystères sanctifiants.

En vérité, si, d'après l'opinion des propagandistes, il fallait, pour être orthodoxe, reconnaître le pape de Rome, non pas intérieurement, mais par une confession publique, les Eglises d'Orient ne seraient pas seules coupables. L'Eglise de France et celles des autres nations qui partagent notre croyance, tout en refusant cet aveu que veulent les propagandistes, seraient, tout aussi bien que nous, infidèles, hérétiques, en dehors de l'orthodoxie et plus ingrates que les infidèles et les Juifs; toutes leurs croyances seraient nulles, et toutes leurs paroles, des tromperies. « Que celui qui peut supporter, supporte!!! »

ԱԶԳԱՅԻՆ ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԻ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՀԵՂԱՍՏԱՆԻ.

Աշխարհագրական տեղեկութեանց մեջ ամենու ցանկալիները անոնք են ազգասիրի մը համար՝ որ հայրենակցացը կիերաբերին: Տարակոյս չկայ որ օգտակար եւ գուարձալի բան է Ասիոյ ու Եւրոպայի մեծամեծ աշխարհաց ու մայրաբազարաց բնակիչներուն բիւզ, վիճակը, սովորութիւնները զիտնալ. բայց շատ անելի բաղցը է հայրենասէր մարդուն՝ իւր հայրենաց գեղերուն ու ազարակներուն անզան տեղեկութիւն ունենալը; բող քե բաղաբերուն ու զաւածունելուն:

Դոյնալիսի բաղցրութիւն եւ ախորժ կիմանամբ մեր ալ ամեն անզան որ Հայաստանն զուրս ասդին ցրուած ազգայնոց վրայ ալ տեղեկութիւն կատանամբ ինչպէս որ ահա այս օրերս բարեբաղդ գտնուելով ցնոլունեցանք Աղաւնոյ ԲամանորդՊարսկաստանի և Հնդկաստանի Հայոց Առաջնորդ Բնիքագրեան Թաղէոս սրբազն արքեպիսկոպոսնեն նետազայ տեղեկութիւնները, եւ կիրառարակեմբ նու բաղելով եւ յայլոց բոլրակցաց բարեկամաց մերոց: — Եալս դնեմբ խրարանչիւր տեղեաց բնակիչներուն

STATISTIQUE NATIONALE DES ARMÉNIENS.

DE LA PERSE ET DES INDES.

Pour un patriote, il n'est rien de plus agréable, parmi les connaissances géographiques, que les détails qui ont rapport soit à sa patrie soit à ses nationaux. Sans aucun doute il est très-utile et très-intéressant de savoir le nombre, l'état, les mœurs des habitants des grandes contrées et des capitales de l'Asie et de l'Europe, mais combien est-il plus doux encore pour un patriote d'étendre ces connaissances non-seulement jusqu'aux villes et aux provinces, mais jusqu'aux villages et même aux hameaux de sa patrie.

Nous aussi nous éprouvons le même bonheur, le même plaisir toutes les fois que nous recevons quelques renseignements sur nos compatriotes dispersés de part et d'autre, loin de l'Arménie. C'est ainsi qu'aujourd'hui nous avons été heureux de recevoir les notices suivantes de sa Grandeur Monseigneur Tathéos Pégnazarian, archevêque diocésain des Arméniens de la Perse et des Indes, abonné à notre Revue. Nous nous empressons de publier ici un extrait de sa lettre avec des renseignements de quelques autres per-

բիր ցուցակի պէս, եւ յետոյ անոնց վրայ եղած մասնառը տեղեկութիւնները :

ՀԱՅՔ ԲԽԱԿԵԱԼՔ ԻՊԱՐԱԿԱՍԱՆ.

Lus աշխարհագրին եղելոյ յամի 1851.

	Տար. Զարդ.	Արք.	Կան.
ՆՈՐ ԶԱՎԱՅ.	371	1191	4355
ԹԵՇՐԱՆ, մայրաքաղաք.	75	162	448
ՎԱՆԱԿԵՆ ՇԵՇԹԻՐԱԿ գիւղօրեք մերձ իթեհան.	43	108	405

Lus աշխարհագրին եղելոյ յամի 1856.

	Տար. Զավայ.	Արք.	Կան.
ՇԵՇԹ.	7	14	20
ԲՈՒՇԵԹ կամ ՊՈՒՇԵԹ.	9	55	52
ՀԱՄԱԿԱՆ, որ է մին Եպատան.	40	114	420
ՇԱԽԱՄԻՆ գիւղ մերձ ի Համատան.	76	165	449
ՉԱՐՄԱՎԱՆ նախանգ Սպահանայ, յորում գիւղ Հայոց նինջ, եւ անուանք նոցին Անմատապատ, Միրաք, Գիշնիզան,			
Մահամատ, եւ Լիամիան. բնակիչքն...	306	1107	936
ՓԵՇԹԱՂԱՆ. Սպահանայ, գիւղ. Հայոց 25	4012	5457	2966
ԲՈՒՇԵԹ կամ ՊՈՒՇԵԹ գալառ, 16 գիւղ.	446	1450	1245
ՔԵՎԱՐԱՐ	«	124	402
ԿԵՎԱՐԱՐ	«	9	183
ՔԵՎԱՐԱՐ	«	7	151
ՄԱՀԱՄ	«	4	101
ԴԱՐԱՎԱՆ	«	4	102
Բնակչութեան.	5046	9966	9009

ՄԱՍԻՆ ԱՌԱՋԱԿԱՆ ԳԻՒՂԵԱԼՔ.

ՊՈՐՈԿԱՍՈՒՆԻ ՀԱՅԱՅ ՎՐԱՅ.

ՀՈՒԴՈՅԻ ԲՆԱԼԻՀՆԵՐՆ ըստ մեծի մասին աղքատ են, վասնզի հարուստներն ու մեծ վաճառականներն ձեռք գարնողները նետզիւն գրուեր զնացեր են առենով Հնդկաստան, Ավկիանիոյ կղզիները ու Ներոպայի մեջ բանի ծովեզերեալ բաղարները: Այժմու սակաւարին բնալիչներուն մեկ մասը մասը վաճառականութեամբ կատարի, մեկ մասը ոստայնակարեամբ, մեկ մասն այ Հնդկաստանի ազգայնց բարերարութեամբ:

Առենով մերոնք Զուղայի մեջ բանեն առելի եկեղեցի ու եկեղեցն. իսկ նիմա եօրը եկեղեցի միայն ու եկեղեցն, ու ասոնք են.

1° Ա.ՄԵՆՈՓԻԿԻԶ, իրաղն Երևան.

2° Ա. ՄԻԽԱԾ, իրաղն Դամբիճու.

3° Ա. ՆԵՐԱԿԻ, իրաղն Երևան.

4° Ա. ՅՈՎՃԱՆԵԿ, իրաղն Երևան.

5° Ա. ԱՏԵՓԱՆՈՍ, իրաղն Երևան.

6° Ա. ԼՈՒՍԱՆՈՐԻԶ, իրաղն Մելիքան.

7° Ա. ԱՍՏՈՒԱՆԱՐԻՆ, իրաղն Մելիքան.

Ասոնցն զատ՝ կուսաստան մը կայ Սուրբ Կառու-

սոնն. Nous allons donner d'abord le tableau du dénombrement des habitants de chaque contrée, puis les renseignements relatifs à chacune d'elles.

ARMÉNIENS DE LA PERSE.

Recensement de 1851.

	Maisons.	Hom.	Fem.
NOUVEAU DCHOULFA.	371	1191	1355
TÉHÉRAN, capitale.	75	162	148
VANAG et CHOTORKHAT, village près de Téhéran.	43	108	103

Recensement de 1856.

	Maisons.	Hom.	Fem.
SCHIRAZ.	7	14	20
POUCHER ou BOUCHIR.	9	33	32
HAMADAN, l'ancienne Ecbatane.	40	114	120
CHAVARINE, village près de Hamadân.	76	165	149
TCHARMAHAL, arrondissement d'Ispahan, dans lequel on compte cinq villages arméniens :			
ACHMADABAD, SIRAC, KICHNIKAN, MAMDA et LUASSIAN, renfermant.	306	1107	956
PÉRIA, prov. d'Ispahan, conten. 25 vil. arm.	1012	3437	2966
POURVARI ou BURVÉRI, prov. 16	«	446	450
KIAMARA	«	5	«
GUILAKHLA	«	9	«
KIASAZ	«	7	«
MALAHIR	«	4	«
GHARAGHAN	«	4	«
Total.	3046	9966	9009

NOTICE PARTICULIÈRE

SUR LES ARMÉNIENNES DE LA PERSE

Les habitants de Dchoulfa sont pauvres en général, car les riches et les commerçants ont autrefois quitté cette ville pour aller s'établir aux Indes, dans les îles de l'Océanie et dans quelques villes maritimes de l'Europe. Parmi les habitants actuels, les uns vivent de petits commerces, les autres, de la fabrication des étoffes, d'autres, de la bienfaisance des nationaux des Indes.

Autrefois nous avions à Dchoulfa plus de vingt églises; aujourd'hui il n'en reste que sept, dont voici les noms :

1° Le RÉDÉMPTEUR, dans le quartier d'Érivan;

2° SAINT-MINAS, dans le quartier de Tauriz;

3° SAINT-NERSÉS à Kotchern;

4° SAINT-JEAN, à Tcharsou (marché);

5° SAINT-ÉTIENNE à Agopchan;

6° SAINT-ILLUMINATEUR, sur le Petit-Meydan (place);

7° SAINTE-VIERGE, au Grand-Meydan.

En outre il existe un couvent de religieuses du nom

րին անունով, յորում տասնեօրը կուսանք կան:

Պարսկաստանի եւ Հնդկաստանի Առաջնորդը, որ է այժմ վերոյիշեալ Թաղու սրբազն Սրբայինուպուր, Սուրբ Ամենափրկչի վանքը կնատի: Հոն կնատի նաև Գերապատի. Յովհաննես վարժապետը:

Երեք դպրոց կայ Զուղայի մէջ. մէկուն անունն է Հայկեան Հայրենասիրական, նաստանեալ ի 1845, բարերարութեամբ Տէր Յարուրինի Աբգարեան է. Տէր Յովհաննանի Ելիազեան՝ որ Կալկարա կը ճակին: Այս դպրոցին մէջ Խօրանանի ջափ աշակերտ կայ, և հայերենի վարժապետն է Պարոն Թ. Մ. Թորոսին. իսկ ուսմունքն էն հայերեն, պարսկերեն լեզուր և սկզբնական գիտուրին. Ա. Առաջնորդը կմիայէ զրոյն մէջ որ աշակերտը յառաջադիմէ են ուսմանց մէջ:

Երկրորդը Ամենայիշեան Դպրոցը սուսածն է, որ բացուած է 1852ին, բարերարութեամբ Երկու նոզեւեր և բարեյիշատակ ազնուազարմ քեց՝ որ Պարտիա կը ճակին, և կըսուին Տիկին Մարիամ Յակոբ Յարուրիննեան, և Օրիորդ Թագուհի Մանուկեան: Այս դպրոցին աշակերտները 40 են, և կոսկրին հայերեն ու պարսկերեն. վարժապետն է Պ. Յովհան. Մ. Զօրաբեան, և աշակերտաց յառաջադիմուրինը վկայեալ:

Երրորդը Սուրբ Միհասայ Դպրոցն է, որոյ հիմնադիրն է Տ. Մարգար Սուրբիան, և կը ճակի ձաւա կրդգույն ձափարարադարը: Ասոր աշակերտները ուրուսնի ջափ են. ուսմունքը նոյնակա հայերեն ու պարսկերեն է, և վարժապետն է Պարոն Կարասետ Մ. Զօրաբեան, և աշակերտաց յառաջադիմուրինը վկայեալ:

ԶՈՒՐՈՅ մէջ բանի ջափ ալ Լատինանայց տունն կայ, յորոց ոմանք ձիգվիրներուն դարձուածներն են և ոմանք ունիրու ցուսած Դոմինիկեաններուն. ասոնք հիմա մէկ բանանայ մը միայն ունին՝ Տէր Սուեֆանոս անուն: Յուսայիկ որ գիտուրինն ու ազգափրուրինը ատենով այս մեր օտարացեալ եղաքը աջը բանան, այնու իրենց նարազան մօր՝ Լուսառցական սուրբ Էկեղեցոյն գիրլը դառնան նորեն:

ՃԻՐՈՅ բաղարին սակաարի. բնակիչները մանք տուուտուրով կապրին. մէջերնին անուանի է Պարոն Մայիսեան վաճառականը: Եկեղեցին 1855ին պատճանած մէծ գետնաշարժն փածէր. 1856ին նորեն կանգնեցին. վարժասուն ջունին:

ՊՈՒՇՆԻ բաղարին բնակչաց մէծ մասը վաճառականուրեամբ կապրի: Երկու երեսեի վաճառասուն կայ նոն. մէկուն տէրն են Տէր Յովհակի և Տէր Սեդրաք Յարուրիննեան Մելրումեանց, և միւսինը Տէր Եղիազար Գ. Գասպարեան: Մէկ Եկեղեցի մը ունին և մէկ բանանայ. իսկ վարժասուն ջունին, և իրենց որդիրը Պոմայ կյուղարկեն ուսման նամար:

de SAINTE CATHERINE et comptant dix-sept religieuses.

Le diocésain de la Perse et des Indes, actuellement sa Grandeur Monseigneur l'Archevêque Thaddée, susmentionné, demeure au couvent du RÉDEMPTEUR. Cette résidence est aussi celle du très-honoré vartabed Jean

Dchouffa possède trois écoles, dont l'une, l'*École patriotique arménienne*, a été fondée en 1843, par la munificence de MM. Harouthiououn Apkarian et Hohantehan Eliazian demeurant tous deux à Calcutta. Les élèves sont au nombre de soixante-dix; le professeur arménien est M. Thoros Thorossian; les études ont pour but la langue arménienne, la langue persane et les notions générales des sciences. Sa Grandeur affirme dans sa lettre que les élèves y font beaucoup de progrès.

La deuxième école dite de la *Rédemption* a été ouverte en 1852, par la munificence de deux bonnes et pieuses sœurs demeurant également à Calcutta: Me Marie Agop Harouthiouunian et Me Reine Manoukian. Les quarante élèves dont elle se compose apprennent l'arménien et le persan; leur professeur est M. Garabed Zorapian. Leurs progrès ont été déjà suffisamment prouvés.

Enfin la troisième, l'école de *Saint-Minas* dont le fondateur est M. Markar Soukiassian, de la ville de Diapara, île de Java, a quatre-vingts élèves. Comme dans les précédentes, on y étudie le persan et l'arménien. Le professeur est M. Garabed Zorapian. Elle a montré aussi les progrès de ses élèves.

On trouve pareillement à Dchouffa une vingtaine de maisons d'Arméniens catholiques. Les uns ont été convertis par les Jésuites, les autres par les Dominicains dits Unitaires. Ces derniers n'ont maintenant qu'un prêtre nommé Étienne. Il est à espérer qu'avec le temps la science et le patriotisme ouvriront les yeux de ces frères égarés et qu'ils retourneront dans le sein de leur propre mère, la sainte Église de l'Arménie.

Le peu d'Arméniens qui se trouvent à Chiraz vivent du produit de petits commerces. Parmi eux on cite le négociant M. Pierre Maillian. L'église détruite par le tremblement de terre de 1853, a été rebâtie en 1856. Il n'y a pas d'école.

La plupart des habitants de Bouchar vivent du commerce représenté surtout par deux maisons bien connues, celle de MM. Joseph et Sétrack Harouthiouunian Melcoumiantz; et celle de M. Eléazar K. Rasparian. Cette ville n'a ni église, ni prêtre, ni école. Les enfants vont s'instruire à Bombay.

ՀԱՄԱՏԱՆ քաղաքին բնակիչներուն արուեստն է զինելամառուրին. ատոնք ալ մեկ եկեղեցի մը ու բանայ մը ունին, բայց վարժատուն չունին:

ԹԵՇՐՈՆ մայրաքաղաքին բնակիչներն ալ զինելամառուրեամբ կապրին. բայց օտար քաղաքների նոն եկած երեւելի վաճառականներ ալ կան մեջերնին : Ասոնց ամենեն անուանիներն են Տէր Կարապետ Գրիգորեան Սառավետեանց Պօլսեցի վաճառականապետն՝ Մուսաց քաղաքցի գրուած, Տէր Պետրոս Ներսիսեան Արցախնեցի, և Տէր Խաչի Մամիկոնեան Տիփիսնեցի : Երկու եկեղեցի եւ երկու բանայ ունին, բայց ոչ եւ վարժատուն :

Այս մայրաքաղաքին մեջ տերութեան մեջ զանուադներն ատոնք են. Միրզա Եաղուք խան Գրիգորեան-Մելքոնմետնից՝ Մուսաց դեսպանատանց մեջ, անոր որդին Միրզա Մելքոնմետնից՝ մեր սիրելի աշակերտը զնդապետ քարզման եւ խորհրդական, որ Ֆերուխ խանին նետ Եւրոպա պողոտեցաւ. Մօնիքան խան Դամիքեանց Միրզա Մելքոնմետն, Զահանգիրեան Նարիման խան զնդապետ եւ քարզման, և Միրզա Յարութին Յորդանանինան :

Ո.Ա.Տ. Եւ Ա.Ն.Չ.Ա.Ի կամթէնտէ Են.Զ.Լ.Ի.Ի քաղաքցը Բնակիչները 45 տնուորեն առելի չեն. բայց Հայաստանին շատ վաճառականներ կերպան նոն մետարք զննու, եւ երկու երեք ամիս նոն կմնան, մետարք առուադը շատ սուբկի բան կըլլայ:

Էնզէլի մեջ արդեն փորքի ժամատուն մը կայ. նիսու էտեւէ են որ Մաշտի մեջ ալ եկեղեցի մը կանգնեն. մեկ բանայ մը ունին :

Պարսկաստանի զաւառական Հայ ժողովուրդները Երկրագործուրեամբ ու խաշնարածուրեամբ կապրին: Պարաբանչուր գեղ ժամատուն մը եւ մեկ կամ երկու՝ երեսն ալ երեք բանայ ունի: Փերիս զաւառին Նամակերտ գեղին մեջ 1836ին փորքի ուսումնարան մը բացուեցաւ, նոյնու ալ Քեազազ զաւառին մեջ:

Փերիս զաւառին զաւառապետը 1836էն սկսեալ՝ և Գայկնուր Պարոն Բեկլար Յովսէփեան Նամակերտ գեղին: Սրբազն Առաջնորդը կաւեցընէ քէ « Գայկնական ժողովուրդը խնամօրն Աստուծոյ օր ըստ օրէ յառաջադէմ լինին իզարզացման. » Արով այս ալ կիմացուի քէ Երկրագործուրեան ու խաշնարածուրեան նետ Եղող Հայկազունը՝ ինչպէս ամեն տեղ՝ նոյնու ալ Պարսկաստանի մեջ առելի յաւ վիճակ ունին բան քէ քաղաքներուն մեջի մանր վաճառականուրեամբը զոն եղողները :

ՀԱՄԱԴԱՆ. Les habitants sont en général marchands de vins. Eux aussi ont une église, un prêtre, mais manquent d'école.

Le commerce de vins est également la profession ordinaire des Arméniens de la capitale, TEHÉRAN. Cependant dans le nombre se trouvent des commerçants distingués venus des autres villes. Parmi eux, on doit citer M. Garabed Krikorian Sarafianz de Constantinople, syndic des négociants et naturalisé russe; M. Pierre Nersissian d'Artsag et M. Jean Mamigonian, de Tiflis. Cette ville possède deux églises et deux prêtres, mais point d'école.

Parmi les Arméniens au service du gouvernement nous citerons : Mirza Yakoub-Khan Krikorian Melcouniantz, à l'ambassade russe; son fils, Mirza Melcoun-Khan, notre cher élève et ami dévoué, interprète et conseiller, qui vient d'accompagner S. E. Feruk-Khan; M. Jean Khan Tavithiantz Mirza Meleoumiantz, Teha-NarimanKan, colonel et interprète notre bon ami, Mirza Harouthioun Hortananian.

RACHT ET ANZALI OU RECHT ET ENZALI. La population de ces deux villes n'est guère que de quinze familles, mais il y vient de l'Arménie, pour acheter de la soie, un assez grand nombre de négociants qui y passent deux ou trois mois. Le commerce de la soie y est très-important. ENZELI a une petite église. On s'occupe dans ce moment d'en construire une aussi à RACHT. Un prêtre.

Les Arméniens des provinces de Perse vivent de l'agriculture et de l'élève du bétail. Chaque village a une petite église et un ou deux prêtres, quelquefois trois. Namaguert, province de Péria, a une école depuis 1836. On en trouve une également dans la province de Kiasaz.

Le gouverneur de la province de Péria est, depuis 1836, M. Kalender Péglar Kovsépian, du village de Namaguert. Sa Grandeur Monseigneur le diocésain ajoute qu'il est à remarquer que, par la grâce de Dieu, le peuple des provinces marche rapidement et de jour en jour dans la voie du progrès. Il en conclut que les Arméniens, se livrant à l'agriculture et à l'élève du bétail, en Perse comme partout ailleurs, jouissent d'une plus grande aisance que ceux qui s'occupent du petit commerce.

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿԻ

ՊՈՂՈ ԳԵՅ ՏԱՏԵԱՆ ԵՒ Տ. ՅՈՎԱՆՆԻԿԻ ՅՈՒԱՆԵԱՆՑ.

Հայկագեան վարժարանը անցեալիները մեծարեցաւ այցելուրեամբ երկուց մեծապատիւ ազգայնոց՝ որ մեր երկու զիսաւոր հայ զաղքականութեանց անդամքն են, Վ. Պօղոս Պեյ Տատեան ին. Պօլոյ, և Տ. Յովհաննես Յոնանեանց իՄուլկուայէ:

Այս երկու անունները քաշածանօր են մեր ազգայնոց, եւ հայրենասիրական եւ հասարակաց ու առանձին բարերարութեանց լիշտակներ կզարուցաննեն, ուստի եւ աւելորդ կիամարիմք մեր այս երկու այցելուաց նկարագիրն ընել:

Պօղոս Պեյ Տատեան, Տաճկաստանի արքունի վառողապետն, ու Տ. Յ. Յոնանեանց՝ Ռուսաց բանակին հանդերձապետը, որ իրենց հաւատարիմ զրծովքը պատուեալ են վասահութեամբ Վեճ. Խճճակալացն իրեանց, զրուխ են այն երկու ազնուազարմ զերդաստանաց՝ որովք իրաւամբ պարծին մեր հայրենիքը:

Ազգային իրաց վրայ ունեցած իրենց փոյքն ու հոգը՝ հարկաւ զիրենք մեր մատաղերամ մանկլուտոյն այցելուրեան պիտի շարժէք: Եւ իրաւիշատ անզամհամեցան զալ տեսնել մեր աշակերտները. Եւ մեր սրբազան պարտուցը պակսած պիտի ըլլայինք երեւ իրենց ցուցուցած սիրոյն վրայ շնորհակալութիւննիս հրապարակաւ չմատուցանեինք:

Մեր խնամոցն յանձնուած սիրելի աշակերտաց ըրածյառաջադիմուրինը, բարեկրութիւնը, զըւարադէմ առողջուրինը, որով յայտնի կերեւեր թէ վրանին որպիսի խնամք կտարուի, մեզի մեծամեծ զովուրեանց եղեն առիք: Այն խրախուսական վկայութիւնները այնչափ աւելի քաղցր են մեզ՝ որչափ աւելի անշահասիրականք են եւ այնպիսի անձինքներէ կուգան՝ որ այսպիսի նիւթի մը մէջ լաւ դատաւոր կարեն լինել:

Ուստի թէ վերատեսչացս կողմանէ եւ թէ մեր ազնիւ աշակերտացն անուամբ՝ կաղաչեմք զՊօղոս Պեյ Տատեան, եւ զՏ. Յ. Յոնանեանց՝ (ինչպէս նաև զայն ամէն պատուաւոր ազգայինս՝ որ օր յաւուրց կհաճին իրենց սիրալիր այցելուրեամբն եւ դրուատեօք զմեզ պատուել) որ յօժարին ընդունել մեր շնորհակալուրեանցնետնաեւ մեր երախտագետ մեծարանաց լիշտակը:

BOGHOS BEY DADIAN, ET M. J. ANANOFF.

Notre collége a été honoré ces jours derniers de la visite de deux des hommes les plus éminents de notre nation, appartenant à nos deux principales colonies arméniennes : M. Boghos Bey Dadian, de Constantinople, et M. Ohannès Ananoff, de Moscou.

Ces deux noms sont trop bien connus de nos compatriotes, il s'y rattache trop de souvenirs de patriotisme et de bienfaisance publique et privée pour que nous insistions sur le caractère des deux illustres visiteurs.

M. Dadian, directeur des poudrières de l'empire ottoman, et M. Ananoff, fournisseur de l'armée de S. M. l'Empereur de Russie, honorés tous deux de la confiance de leurs augustes Souverains, sont toujours les dignes représentants de ces deux grandes familles dont notre nation est fière à si juste titre.

Leur sollicitude pour tout ce qui a rapport aux Arméniens ne pouvait manquer de les porter à visiter notre jeune colonie. Plusieurs fois, en effet, ils ont daigné venir voir nos élèves, et nous croirions manquer au devoir sacré de la reconnaissance en ne rendant pas un hommage public à leur bienveillance.

Les progrès des chers enfants qui nous sont confiés, leur bonne tenue, l'état prospère de leur santé, témoignant des soins dont ils sont entourés, nous ont valu les plus grands éloges. Nous y avons été d'autant plus sensibles qu'ils étaient plus désintéressés et qu'ils venaient de deux hommes si bons juges en pareille matière.

Aussi sommes-nous heureux de pouvoir, tant en notre nom qu'au nom de nos chers élèves, prier M. Boghos Bey Dadian et M. Ohannès Ananoff (ainsi que tous nos honorables compatriotes qui veulent bien tous les jours nous honorer de leurs visites et nous encourager de leurs éloges les plus flatteurs), d'agrément avec nos remerciements l'assurance de notre gratitude et de notre précieux souvenir.

ԱՌԱՔԵԼ ՊԵՏ ԿՈՒՍՈՒԱՅ.

Օրագրիս մեջ այլեւայլ առքիս լիշած էինք ու մեր ուրախութիւնը յայտնած Վահմափայլ Առաքել Պէյին փառացը վրայ, որ երկու տարին իմբեր Խարբում, Սուտան և Ֆեզօղլու գաւառաց ընդհանուր կուսակալ էր կարգուած, և իր կենցաղագիտական մեծ նամնարովը ամենայն ճարտարութեամբ և պատուով կկառավատէր իւր գաւառները, ու Եղիպտոսի փոխարքայութեանը մեծագոյն ու ճարտարագոյն պաշտօնակալաց մեկը կհամարուէր :

Այսօր մեր մեծ տրտմութիւնը կյայտնեմք մեր համազգի իշխանին տրտմալի մահագոյժն առնելով : Այս կորուստը այնչափ աւելի ցաւալի է՝ որչափ աւելի փառաւոր էր մեզ և պանձալի տեսանել յանձն նորագչայկազն ոք յայն բարձրութիւն ժամանեալ՝ յոր իրմէն առաջ ոչ ոք իրքրիստոնէից եկեր էր երրէք. և այնչափ աւելի մեծ է այս կորուստը՝ որչափ աւելի մեծ էին այն ակնկալութիւնները զոր իւր առոյգ երիտասարդութեանը մեջ կուտար իրեն և համազգեաց Հայկազանց :

« Սուտանայ կուսակալ Առաքել Պէյին ժամանուան լուրն ընկալաք : Այս բարձրաստիճան պաշտօնակալը Հայէր ազգաւ . իւր ձևոքն յանձնուած գաւառին իմաստուն կառավարութեամբ մեծ պատիս տուացաւ, և Սախտ փաշա իւր ըրած ընտրութեանը վրայ մեծապէս զոհ եղաւ : Առաքել Պէյ հրաման էր ընդունած որ Գանիք զայ խենութիւն եղօրը, Նուազար Պէյ՝ որ Եղիպտական անցքին վերատեսուչն է : Առաքել Պէյ վախճանեցաւ բանց հրամանութեամբ : Այս կորստան դժուարաւ պիտի տեղը լիցուի : (Առ Բրկս ս'Օրյան.)

ARAKEL BEY, GOUVERNEUR ARMÉNIEN.

Nous avons eu plusieurs fois occasion d'exprimer notre joie de la gloire de S. E. Arakel-Bey, depuis deux ans élevé à la dignité de gouverneur des provinces de Kartoum, Soudan et Fezoghlo. Grâce à de grands talents politiques, il administrait, à son honneur et avec une grande habileté les contrées confiées à ses soins et il passait pour un des ministres les plus éclairés et les plus remarquables du vice-roi d'Egypte.

Aujourd'hui nous ne pouvons qu'exprimer nos regrets amers en apprenant la mort déplorable de notre prince arménien. C'est une perte d'autant plus regrettable qu'il était plus glorieux pour nous, ses frères, de voir en sa personne un Arménien élevé à une hauteur qu'aucun chrétien n'avait atteinte avant lui ; une perte d'autant plus grande, que malgré sa jeunesse Arakel-Bey donnait les plus grandes espérances pour lui et pour sa nation.

« Nous avons appris la mort d'Arakel Bey, gouverneur de Sennar. Ce haut fonctionnaire était Arménien ; la manière sage dont il a administré la province qui lui avait été confiée, lui a fait le plus grand honneur. Saïd Pacha a eu lieu de s'applaudir de son choix. Arakel Bey se rendait au Caire après avoir obtenu un congé pour aller voir son frère, Nubar Bey, directeur du transit égyptien : il a succombé à la dissenterie. Cette perte sera difficilement réparée » .

(*La Presse d'Orient.*)

ՀԱՅԿԱԶՈՒՆՔ ԵԽԵՐՄԵԴԻԱՅ.

Տամկաստանի Հայկազանց մեջ բանի մը տարին իմբեր նշանաւոր կտեսնեմք Նիկոմիդիոյ Հայկազունը իրենցազգաստրական եռանձեամբն ու յառաջադիմութեան շանիք : Կրտեմք որ մեջերնին ամենագովիշիլի փոյք մը կայ միաբանական եւ եղբայրստրական ոգոյն. մեծըն ու պատիկ առ հասարակ նարուասն եւ աղքատ, Եկեղեցական եւ աշխարհական՝ նպատակ դրած էն իրենց ընտիր գաղրականութեան պայծառութիւնը, որուն հասնելու համար գեղեցիկ միջոցներու աղ ձեռք գարկած են, որ եազգաստրական ընկերութիւն մը կազմել՝ որ շամայ ոչ միայն անշէջ պանիլ իրենց եղբարցն եւ ընկերաց սրտին մեջ հայրենասիրութեան եռանդուն բոցը, հապա նաև ինյին նուր բոցավական:

Տակ բանին համար ընթերցահրաց ընկերութիւն մը հաստատած էն՝ որ մատենից բանզարան մը եւ Հուսաւորշեան անուամբ դպրոց մը կծաղկեցընէ, ընդ հովանեաւ պաշտպանութեան ազգասէք Առաջնորդին Տեառն Ստեփանոս ծայրագոյն Վարդապետի Մադարեանց, որ իւր նոգեւոր որդուոցը յառաջադիմութիւննու գարզացումը իրեն ուրախութիւն ու վայելին ըրած՝ կաշխատի անոնց նետ եւ զանոնք կրազալերէ միշտ :

Հետեւեալ նամակը աւելի լաւ կանչցընէ ոչ միայն Ընկերութիւնը ընկերութեան գեղեցիկ նպատակը՝ հապա մանաւանդ ազնուախոն ողին ու ազգաստրա-

կան եռանդը, որոյ վասն և համոզուած եւս ըլլալով՝ կիրատարակեմք յուրախուրիւն համազգեաց, և իրաջակերուրիւն մեր նիկոմիդիոյ սիրելի եղբարցք:

*Արժանապատիւ Ազգասէր Հարցդ Շնորհափայլ Վարդապետաց
օրհնաքեր աշոյ համրոյր խոնահական:*

Հայ անուան քաղցր տիտղոսը իւր ազնուականուրեան առաջին ապացոյցը համարող որ եւիցէ արդար աչք մը՝ անսուրակոյ չիրնար անտարերուրեամբ նկատել՝ ճշմարիտ ազգաբուրեան եւ քրիստոնեական մարդասիրուրեան վսին զգացմանց՝ արժանապատիւ Վարդապետացդ բնասուրժանուրիւն մը ըլլալը. եւ այս ջնաշխարհին եւ ասկուսպիտա առաքինուրիւնները Զեր դիւրազգաց սրտերուն մէջ անջնջելի կերպով տպաւորուած ըլլալը ուրանաւ:

Այս բանականուրեան աչքէ՝ եւ կամ ներքին անխառ վկայի մը արձագանգներեն բացարձակապես գուրել ըլլալ հարկ է այս մասին տղետ ըլլալու. եւ այս անհակառակելի ճշմարտուրինը սուելու: Այս բայ որում սէրը զո՞ն մըն է, եւ դուք, պատկունի Հարք, կամաւորապէտ իզո՞ն մատուցած էք զանգ ազգին դաստիարակուրեանը եւ յառաջադիմուրեան օգտին համար, այնպէս որ Հայ Ազգը իւր սիհուու տարածուրեան ամէն մէկ անկիւնը՝ իրաւամբ պարտական է երախտագէտ ըլլալու ազգին բարուն եւ յառաջադիմուրեան նախանձախնդրացդ, որ Ազգասիրուրիւնը Զերի նուիրական պարտք մը բրած ճըգամբ չափ կազմատիփ Հայ Ազգը յաւիտենական քնոյ օրոցքին արքքներել եւ զիտուրիամբ բարոյական եւ անձնական մէծուրեան հասցենել:

Այս Զեր պատուական նեղանամբոյր Աղաւնին՝ Հայաստանի վարդապատին որդուցս քաղցր աւետարերը, եւ զրաւոր բաքենի վաստակոցդ տոսկ մէկ ակնարկուրիւն մը՝ բաւական է, որպէսք կրից դիմակը վերցընելով՝ տեսնէ մէկը Զեր արժեքը, ճանաչէ եւ խոստովանի Զեր ազգային ուղւոյն տուած ճըշմարիտ արծարանքը, արդիւնքը, որոյ անքեն նարեան կայծերուն կրկին պատճառս երաք լուսաւորենու: Ես երե Ազգը ամբողջ ճանչեցած է այս ամենը եւ իւր բուռն համակրուրիւննեւ ձեռնոտուրիւնը երբէք խնայած չէ երախտագէտ սրտիւ, սուրազեաւը ալ զոյիւ չափ ճանչենալոյ երախտագիտուրիւնը պարտքերուն ամեննեն սրբազան ըլլալը, բարերազ կնամարիմք զմենց ներկայիւս փուրալ մեր անկենջ շնորհակալիքը մատուցանել Զեր Ազգասէր Տեսարցդ, վասն շնորհաց զոր իվայիւն է երկու տարին իվեր նիկոմիդիոյ Լուսաւորչեան Ազգային ուստունարանը առաջին սինէն սկսեալ Մասեաց Աղաւնաւոյդ Պատուական թերթերը՝ եւ այս ալ ձիք, իքաջակերուրիւն տեղուոյ Հայ մատաղորերոյն՝ որոց արդէն տղայ տիցն առաջն տարերքը՝ Զերի յամենայնի երախտագէտ ըլլալն է:

Այս որովհնետեն մինչեւ ցարդ այս քաղցր ու անհրաժեշտ պարտաւորուրիւննեւ կլսուսովավեմք որ վերջացեալ էնինք, շնորհակալու սրտերնուս հաւաստիքը մատուցանելու, բայց սէրը զո՞ն մը ըլլալը զիտուալով՝ Զեր այս մասին անիշխաչարուրիւննիդ կադաշենք, բայ որում արդարանալու համար զործածուելք ամէն ննարք փուռ ըլլալը կանչենամք. բայց տարակոյս ցունիքը որ մեր երախտագէտ սրտերուն առաջիկայ առնաւատչեան՝ որ կիուրամբ առնել Զեր՝ կատարեալ կերպով զո՞ն կրեն Զեր փափռուկ ազգասիրուրիւնը եւ դիւրազգաց սրտերը:

Ազգային բարուն եւ յառաջադիմուրեան նախանձախնդրի ըլլալիդ աշխարհածանօր ըլլալէն վերջը՝ չեմք տարակուսիք բերկանօք լուլնիք՝ բէ նիկոմիդիոյ մէջ քանի մը մամանակէն իվոր Ծննդերուրիւն Ծննդերցասիրաց անունով միարանական ձեռքարկուրիւն մը բրած եմք. եւ վերծանուրեան բանզարան մըն

ալ ունենալով՝ արդէն բէ անձնական ճգամբ եւ բէ ազգամբ շնորհաց շիբերովը բաւական պիտանի զրբերու հաւաքուած մը բրած եմք. մեր երկրին Հայ մատաղորերոյն մտաւորական մշակուրեան օգնելու, եւ անոնց ուսման եւ կրուրեան մէջ զիւրուրեանց պատճառ ըլլալու. բայ որում առանց ուսման եւ կրուրեան մարդկային նանճարը յախտեան քնացող ըլլալը կիմարձակիմք բանու բէ զիփտոցով չիւայ. եւ ազգ մը՝ որ հասարակաց կրուրեան դաստիարակուրեան եւ ուսմանց փոյր չունի՝ քաղաքական եւ բարոյական տղայուրեան մէջն յառաջընթաց քարյափիսի մը անգամ չիւնար ընել:

Ան այս խէկ է մեր նպատակը. մտաւորական մշակուրիւն մանկանց եւ իրենց զաստիարակուրեան զիւրուրեանց միջոց մը ըլլալ. եւ ուրախ եմք բանու բէ այժմէն բաւական խմբիկ մը ազգասիրաց եւ ուսումնասիրաց ամէն մէկ կիւրակի եւ տօն օրերը յանախենով, ոչ միայն զանազան լրագրաց եւ առձեռն եղած զրեցմանը կպարապին, այլ եւ իրենց շարարական 4/2 ֆրանքը սիրով կհաստուցանեն ինպաստ յառաջազմուրեան նիկոմիդիոյ Լուսաւորչեան դպրոցիս. որուն արդինքք զոյն իշատ արդէն տեսած կնամարիմք, վասան ըլլալով եւ ես բէ սիրով սկսուծով կիր նպատակին կիմանի. վասան ըլլալով նաեւ ազգասիրաց քաշակիրական ձեռնոտուրեանցը եւ կարելցարաք օգնութեանցը, որոցնով կյուսամքը՝ բէ տեղուոյ հասարակուրեան մէջ ընթեցափիրուրեան մասուրակալ տարածել եւ բէ մանկանց բարի ապագայ մը պատրաստել:

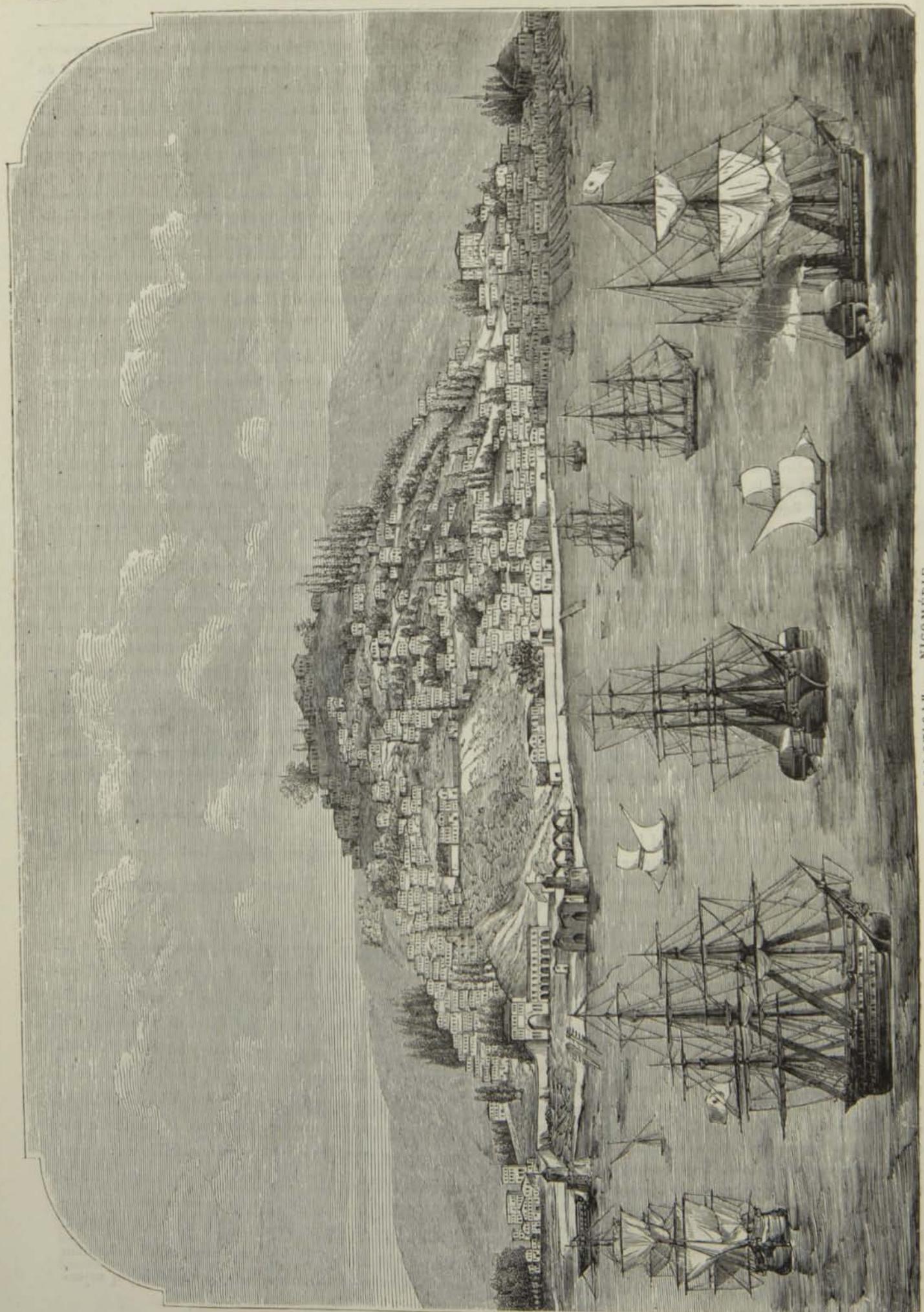
Ուրեմն, Արժանապատիւ եւ Ազգասէր Հարք, բարեհանցեք կազմաչեմք մեր խորին շնորհակալաց հաւաստեացը ներ ընդունել յախործ նանօւրիւն այս թերկարափի լուրը. եւ Գուք որ ազգին իմացական կարօտուրեանց նովաստարներուն առաջին նամարուած էք, Զեր քաղցր ակնարկուրեամբը նոր կինդապատուրին մը տալու մի զանայիր Զեր օրնուուրեամբը եւ ազգասիրական քաջակերուրեամբ, որոց յամենայնի կարօտ ըլլալնիս խոստովանելու ասկէց ուրիշ գեղեցիկ տաքի մը չիւնիք կիրեար գտնել. մանաւանդ որ այդպիսի չերմն յանձնարարուրեան մը կամք դրակարք մեր ցանկալի նպատակին նասնելու, որոց հանապազ ակնեալուք մնամք Արժանապատիւ Հարցդ

Շնորհապարտ սուրազբեալ

Իդիմաց ընթեցափիրաց ընկերուրեան վերատեսուց

ԹԱԿՈԲ ՔԱՅԱՆԱՑ ԱԶԱՐԵԱՆՑ.

Լուսաւորչեան դպրոցը իւր հիմնարկուրեան օրէն իմբէր ատեն ատեն մէծ յոյսէք կուտար բնակչացն զաւակին, բայց վերջի տարիներուս Ազգայնոց վտանգաւոր բաժանմունքներն ու անմիաբան ընթացքը մէծ արգելու եղէն դպրոցիս յառաջադիմուրեան եւ հիմնարկաց մասնաւոր նպատակին, որ կուզէն մէկ զիւրի յանաջադիմք աշակերտաց մին ընդունելով մասնաւոր դաստիարակուրիւն տալ եւ այնպէս իսրարանի աշխարհակարիւն տալ եւ այնպէս իսրարանի զարդարնելով կուտար բնակչային բոլոր լուսաւորչեալ զաւակացիք: Այս գեղեցիկ նպատակին չնասան հիմնարկիրք, բայց իրենց չանքին ալ բոլորովին անօգուտ չենալաւ. վասնզի Լուսաւորչեան դպրոցէն կուտար բնակչային բոլոր լուսաւորչեալ զաւակացիք:

կերտաց շանիւրը նետզիւնք կյառաջադիմէ նա ,
և ունի այժմ իւր մէջ բանի մը զառառացի աշակերտ,
որք իրենց գլուխն վարժապես լինելու սահմանեալ էն՝
մասնաւոր կարգադրութեամբ և . նողատարութեամբ
պատուելի անդամոց Ընթերցափրացն ընկերութեան :
Այժմու աշակերտաց քիւն է 400. որոց մէջէն 52ը մաս-
նաւոր ուսմանց կապապին ընտիր վարպետներով ,
որոց գլաւաւորն է և . առաջին՝ Տեղագրիկ Մինրդաս :

Վերջի ըննուրեան մէջ մասնաւոր յառաջադիմու-
թեամբ վկայեցան նետեւեալ աշակերտքն :

Առաջին դասուն մէջէն

Խ. Թագուոր Էսրիմեան ,
Թագուոր Փառքիկեան ,
Ս. Ստեփան Խաչերեան (Օվաճուխցի :)

Երկրորդ դասուն մէջէն

- Զ. Մկրտիչ Գ. Մօսկօթեան .
- Ա. Դրիգոր Չափեան ,
- Ա. Աբրաման Խաչերեան ,
- Թ. Յովհաննէս Աբրամամեան .
- Հ. Կարապետ Մարտիրոսեան .
- Ա. Մելգոն Յովակիմեան :

Դրած պատվերնիւ Նիկոլսիլիոյ ծովահայեաց գեղե-
ցիկտեսն է : Ուրիշ անգամ միտք ունիմք մանրամասն
տեղեկութիւն տալ՝ քէ Նիկոլսիլիոյ և . քէ շրջակայ
հայաբնակ և . բազմարին զիւդորեկից վրայ , որոց մէջ
նշանաւոր էն Ատաբազար , Պահէնձիկ և . ալն , և .
մասնաւոր Արմաշ , իւր նուշակաւոր վանիւրն :

S. ՀԱՅԵԱՆ ԲԺԻՇԱ.

Փարիզ ուսանող համազգի երիտասարդաց մէկը իր
ընթացքն աւարտեց յաջողութեամբ , որոյ լուրը ան-
շուշտ ենք որ ախորմէի պիտի լինի մէր ընթերցողաց :
Ամսոյս 24ին Տ. Զայեան Փարիզու բժշկական մողո-
վկն ընդունուեցաւ իբրև . Բժիշկ : Իւր առաջարկած
բժշկական ձառք՝ որ քննիչ դատուորաց միաբերան
գովեստիցն արժանի եղեւ , այս յաջող եփց ապացոյց
մըն է : Այս ձառքին մէջ Տ. Զայեան բովանդակութիւնն
մը կրներ այն երկար ու . լոգիստուոն նետազօ-
տուութեանց՝ որ յօդացաւութեան վրայ եղած են
մինչեւ ցայժմ . ինքը ցուցընելով քէ նրանի պակա-
սաւոր ու . վտանգաւոր եր մինչեւ նիմա այս նիւան-
դութեան դեմ բոնուած կերպը , դարմանելու . նոր
եղանակ մը կառաջարկէ :

Ասիկա բարեյաջող սկիզբ մըն է այն փառաւոր
ու . ընդարձակ ասպարիզին որ արդ մէր երիտասարդ
բժշկին առջեւ կրացուի : Մէր իրեն կմադրեմք
ուրիշ այսպիսի շատ մը յաջողութիւններ , որ քէ իրեն
և . քայլոց ազգին փառացը կծառայեն : Կիսափա-
զիմք որ Տ. Զայեան համապարորդէ իւր երկասիրու-
թեամբը պատուել զՀայաստան , որ մէծ պէտք ունի
իւր որդուցն լիշտակութեանն և . օգնութեանը :

Այս առաջին յաջողութիւնը սկիզբ մը բոդ ըլլայ
նորանոր յաջողութեանց . և . մասնաւոր գեղեցիկ
գրգիռ . մը մէր համազգի ուսանողաց , տեսնելով ակն
յանդիման քէ ինչէք կրնայ ընել յարաւեսութիւնը
երբ եռանդուն շանից նետ աշակցուի : Մարդկութիւնը
ու սակա . շահ կընէ այսու . և . մէր Հայրենիքն իմաս-

M. LE DOCTEUR TCHAYAN.

Un de nos jeunes compatriotes qui étudient à Paris,
vient de remporter un succès dont la nouvelle ne man-
quera pas d'être agréable à nos lecteurs. M. Tchayan
a été reçu docteur en médecine à la Faculté de Paris,
le 24 de ce mois-ci. Sa thèse , qui lui a valu les
éloges du jury d'examen, justifiait un semblable ré-
sultat; elle était, en effet, le résumé de recherches
longues et nombreuses sur les rhumatismes articulaires.
M. Tchayan, en indiquant une nouvelle méthode cura-
tive, montre tout ce qu'il y a de défectueux, de dan-
gereux même dans les traitements suivis jusqu'à ce
jour pour cette affection.

C'est là un commencement de bonne augure pour la
carrière brillante et longue , ouverte maintenant à
notre jeune docteur. Nous lui souhaitons beaucoup
de succès semblables, qui serviront à la fois à sa
propre gloire et à celle de la nation arménienne. Que
M. Tchayan continue par ses travaux à honorer un
pays qui a un si grand besoin du souvenir et du sou-
tien de ses enfants.

Que ce premier succès ne soit que le prélude de
beaucoup d'autres; qu'il excite surtout l'émulation
parmi nos compatriotes et les encourage en leur mon-
trant tout ce que peut la persévérence unie au travail.
L'humanité y gagnera en bien-être et l'Arménie, en pro-
fitant de cet avantage commun , recueillera une part

Յանորի՝ անկից ելած անձինքն ու փառքը պիտի ժողովէ որ մեր ազգին քէ հաճոյական պիտի լինին եւ քէ օպտակար իվայէս :

Այս անետիսը այնչափ առելի քաղցր է մեզ հաղորդել մեր ընթերցողաց, որքափ որ դառն եղեւ մեզ գոյցն մանու այն միք երիտասարդին՝ որոյ սովորիս յաղրանակին շատ առեն չեն որ ուրախակից եւ խրախուսիչ կը լլալինք : Տ. Յ. Արգումանեան իւր ծաղիկ հասակին մէջ կյափիշտակուի ինամսազքեացս եւ յայն արուեստէ՝ զոր արդէն սկսեր եր իվաք արկանէլ ձարտարութեամբ : Այս անակնեալ կորսուեան պատճառեալ ցաւոցը մէջ գեր միսիքարուինք տեսնելով որ նոյն ասսպարդիկին մէջ ուրիշ քաջազօտի պարմանիր իրենց նախորդացը երկասիրութեանցն ու փառացը մասնակից ըլլալու կաշխատին այժմ եռանդեամբ, որոց եւ յաղրանակը անշուշտ եմք որ ընդունին :

d'hommes et de triomphe aussi agréable à ses habitants qu'utile à leur bonheur.

Nous communiquons cette nouvelle à nos lecteurs avec un empressement d'autant plus grand que nous avons appris en même temps la mort d'un jeune homme, dont nous avions naguère applaudi et encouragé les premiers pas dans la même carrière. M. J. Arzoumanian vient d'être enlevé à la fleur de l'âge à ses compatriotes et à l'art qu'il exerçait déjà si habilement. Au milieu des vifs regrets que nous cause une perte si imprévue, félicitons-nous du moins de voir de nouveaux lutteurs se présenter dans l'arène pleins de l'ardeur qui animait leurs devanciers et tout prêts à les remplacer dans leurs travaux et dans leurs triomphes.

ՀԱՅԿԱԳՈՒԽԵՐ ՊԱՐԱԳՈՒԽ

Digitized by srujanika@gmail.com

Թագմարդիւն եւ Անձկալի Հօրդ եւ Գերյարզոյ Վարդապետի Ամբ-
րուսայ ողջոյն մնածարանօֆ եւ համբոյր սրբոյ առոյ .

Վերջին զքած նամակաւս խմացուցելը էի սրբութեանդ Զերում
որ անցելոյ օգոստոսի 24ին (6 սեպ. ըստ լատին.) Պաքովու
մեր ազգային նորաշևն նեկենցաւ մնանանդես օծումը պիտի
կատարուեր, ինչպես որ եղաւ խէկ, եւ միանգամայն խոստացելը
էի որ երեք Աստվածած ինձ այ լազողէց այն սրբոյ հանդիսին ներ-
կայ գտնուելու անոր եւ նեկենցաւ ստորապուրինն ընեմ և
սրբութեան Տերութ լին Մատաւ Ազգամյոյն մշկ տպել ինդրե-
լու մտօք : Սրբ ինձնութեամբ կյալտնեմ 2եզ որ քարեափա-
տարք փափաքած քաղաքանիքն հասայ իմիսային ընդ Շնոր-
հին և ընդ Հօրեղոր իմում : Բայց զանազան անակնեալ պա-
րագաներ պատճառ եղն ինձ որ Տեր սրբութեանը ըրած խո-
տումն քիչ մը ուշ կատարել հարկեցաւ :

Օման համար որոշած օրեւ շաբար առաջ հրատիքանաց տպակ տամսակներ խրկուեցան Պաքբու. Հայոց հասարակութեանը կողմանէ բոլոր Մայուսաւարնակ զիհանոր ազգայնոց մերց, որպէս զի ու որ դիմութիւն և փափար ունենայ այն առոք համեկար տեսներ. կորթնայ ժամանակին մեղք զտանել: Արդ հարի չէ բայ թէ ձըրափ մեծ եղան. ուն զբեկ յանկարձ մողոված մեր Հայացի քապաւութան թիւր, որ ամսակիւն իմաստին արք և կանաց, ծերք և տուայ ծիծաղուել և օրուերնին բարեկարաստան և անդույս մի խուռան ընթային զկա այս նորանիմն և գիտեցկաշեն տաճարն Աստուծոյ, իրեւ իշխամբար ու լուսատուի իմն: Այս կողմերս երբեք չունի, այլ գուց իմաստոց նման գեռ չէր երևացած այնպիսի միանամուռ բագութիւն հայացի մողութիւնն (որ բնականապես իմերայ նրաքանչեւը ունեց ժամանակ ազցեցութիւն մը կըներ, և ամեն մեկը զայտ ու բախտութիւն մը կըզար առանց պատճառն հասկընաւու): Էլք երևացած կըսմէ այնպիսի սեր աստուածապաշտութան, այնպիսի և առանց ազգափրակիւն, այնպիսի անսպառում փոյք և շնծութիւն պիրար տեսնելու, մեկնելու հետ ծանօթութիւններն կամ բարեկամներու, մոռցուած կամ փախանակ սպառուած և կամ երբեք իսկ բուսած արթանկիցներու ներ վերսուին կամ առաջան անզամ տեսնելու, և վերջապես անյազ փափաքանօք միմինց փխալարձարար այցելութիւն զնալու: Աստի շաբար մի ամրոց միշտ այսպիսի նողեզուարծ և թերկառոք հանելուներ եղան, այսպիս որ օսարականք անում կօքարմանային:

Նախընքաց իրիկունք այսինքն՝ Օգոստոսի 25ին սրբը օձան սկզբնական օրնութիւնները կատարուեցան որ մինչեւ կես զիշեր տեսակցին։ Երկրորդ օրն ալ կիրակի, սկսան այս հրաշափառ հանդիսին փառաւոր եւ մեծաշուք արարողու-

բիւնները, որոց բաց խմեր Հայազգի բարեպաշտ ճաղովընենք և նորիկայ էին նաև բազում օտարականներ, ինչպես Մայստացիք, Գերմանացիք և այլներ, անզան Հրեայք, և զարմանալի էր որ բանահայր ճաղովդրդնեան մեջ զանձանական պարտիկու ժամանակը՝ Հրեայք (բոլ մեր օտարականներ) տեսնելով որ ուրիշները անոր մեջ սոսակ կծզնեն իրենք և առ կիւրաքին ձգել: Եաւ այս ելած խոսք մի մոյսաւացի դերասանները, զայտելով եկեղեցւուն շքեղութեանը մրաց և տեսնելով որ մինչեւ կատարեալ լրմննաւը վեր, բաւական ճախտոց կարօսութիւն պիտի ունենայ ուղեցին իրեալը ալ անոր ձեւնառուացը կերպով մը մասնակց ըլլուաւ: Առասի զօդուու եկեղեցւու խառ մի ձեւացոցին, և անտի քաղաք սոսակն անոր նուիրեցին, և միանալաւին ըրամն քաղաք մօս խարդախութիւն ըլլուաւ: Ասմար հայիսցն պատուառոր անձի մը բանձնցին զայս պատառն՝ զոր հաւատարմութեամբ կատարեց:

Բայց Պարովնու Մոլոտովցու կողմանը ասելէ զայ ուրիշ առանձի գոյափառապես մասնակիութիւններ այ տեսնուեցան դեռ հետեւցաւ շնոքը վերցուցած, ինչպէս ումանք զամար մը դրամ նուրիկիցին, այլը նիմանքինդքանը նաևն վերաբերակ նիւթիք դրիցիցին, զորօնակ քարտ կիր, ատանձ եւ այլն : Այսպիսի զործողութիւնն մը արդարան զգափի կիրեակ մեջ քէ որ Մոլոտովցաց մը ազգին վրայ (գեր մինչեւ ցայտմ) ստորապար ինչ արդու նաևն դիտենք :

Կիսակի օրը օճուղը վկանելն առաջ՝ աստուածաբրեալ Սար-
ման Մրագանքը (որուա մրայ մասնաւորապէս պիտի խօսինք
բառ տեղայոյն), ժողովրդեան աստուածապաշտական նուանդն
առանձիւ թրոքքելու համար իմաստացից ևս ազդու ատենա-
բանութեամբ մը զանազան վետքեցիկ օրինակօր ձշնաբիո-
քը խօսնելի մը ամեն պարտաքըր լաւ մը բացատրելն առեք,
հրամիեց (բառ սովորութեան) որ իւրաքանչիւր ոք որոց պատ-
կեմները ևս այլ օրքագան անօրներն օծեցու մօտ կնքանա-
րութեան մասնակից ըլլալու միրով յանձն առնու, ևս միան-
զամանակ ամեն մեկը իւր օրտին բխողածին շափ ևս կարողու-
թեանը համեմատ ստուի աւալու խոսանան' իփառս և Աստուծոյ-
իւ յօդուա և կենեցաց : Ազն բրանիապաշտական հրամիանաց
բույօք Քրիստոնասէր ծողովութը խնդրութեամբ փուրացա-
մասնակից ըլլալու ոքը առանձիւ օրը պակաս, որով բոյոր
օճման ժամանակը, որ գրեթէ շարար մը տեսեց, հազար հինգ
հարիւր ոտիկի մօտ ծողովիսաց, որոյ վասն համազգիիք առ-
հասարակ, շնորհապարտ մնալով վերիշեալ նորակառուց-
տաճարին բոյօք Քրիստոնասէր բարերարացք՝ իրենց բանկա-
գին ևս երկանաւետ կենացը համար ևս պարտիմք մասնա-
ւորապէս մարտան իմեր առաքել :

Բայց այս եկեղեցւոյն շինորհանը համար անմիջապէս հոգ տանող և զրկիլ ուղարկ սրբութ նուիրուած ամենեն արդինար անձանց մեջ կրնայ անշուշտ Մնձապատիւ և Ագ-

զատէր Տ, Ստեփան Մշագրեսոսկանը համարուիլ, որ մինչեւ ցայծմ իսկ եկեղեցպատութեան պաշտօնն այ ինքը կկատարէ: Վերոդիւաչ տաճարին հիմնարկութիւնը գեռ չուսած՝ այս մեծարքին անձը երոպայի և Ասիոյ այլ և այլ երիւելի քաղաքները պատրիեցա, այն կողմէրոյ գեղեցկազոյն եկեղեցաց զատափարներն առաւ, շինութեան, մանաւատ զարդելու ամեննեն նարկասոր նիւթերը ժողովից, մարտարինն սեմեր, արձանազրութեանց համար տախտակներ և ուրիշ պիտանի նիւթեր, Կոստանդնուպոլսէն և յայլ ուստեր բերել տուաւ, և Խոտիշայէն սրբոց գերազանց պատկերներ. և այս: Այս հաւաքած զատափարներէն յետապայ ստորագրիի արևելախառն և ազգային ոռով շինուած եկեղեցւոյն գեղեցիկ ձևեր յարմարցու: Ծննութեան ծախքն մինչեւ հիմայ մետասան հազար ոսկիի եւա: Ամբողջ շնչքը բնիցած է. միայն ներսի զին դեռ բնմը կայ շնչելու, պատերը նկարելու և այլ զարդարանքներ առեցընելու:

Արդ այս նորակիրո և շղեղաշուք տաճարը (որ արժանապէս կրնայ ռիխտատեղի եւս բառելի), հիմնեցաւ յանուն սրբոց Հրեցակապետացն Գարբիել և Միքայէլ. զիթիք Պաքազու, մշշտելք պայծառ եւ նընդարձակ տոնի մը վրայ շնուած՝ վեհափառ ղափակի մը պէս բոլոր քաղաքին վրայ կտրիր եւ ամենայ բարեպաշտից եւ անբարեպաշտից անզամ սիրուց կյանկուցան:

Այս մնածագործ շենքը երկու բարձրացեղ զանգակատուն ունի արևամտեան կողմը, յորոց մէկուն վրայ ժամացոյց եւս պիտի դրուի : Նոյնպէս եօր ճանապարհագորդ խաչ ունի որդ մէյմին ուկենանանց պղնձէ զնտի վրայ կեայնն, եւ յորոց երկու երկու զանգակատանանց վրայ նն անկած, մէկը կարողիկին վրայ եւ չորսը ճականունու զագարը : Ամերոջ շենքին ծածքը մէրման երկարէ : Այս տանաըը կարողիկէ մը ունի արևելեան կողմը, թեմին առջեւը, եւս եւ երկու պահարան զիմաց դիմաց եւ զաւիր մի : Արևելեան դրսի կողմին ճականաց համ կայ եւ տակը ուկենանանց մի գեղեցիկ, ասոր տակն եւս ճանապարհագորդ սիւները : Նոյնպէս արևելեան կողմին զագարը խաչ կայ եւ անոր տակն մարմարին։ տախտակ մի, որուն վրայ նկարագրեալ կայ էնն Աստուած եւ յետագայ արձանագրութիւնը .

^a Յանուն էին բարձրելոյ կանգնի այս արձան
^a Ազնի. Գիլացքը իշխանն Կարապետ Խաչիկեան,
^a Ընդ իսք Տիկնոց Մարիամայ իշխանակ անվախան :

Այս արձանագրութենին վար Հրեշտակապետաց քանդակաբան արձանները կան ոսկեզօծ, դարձևալ մարմարինի վրայ խփառ զեղեցիկ կերպով փորուած . և ոճին լիշտակարան զբեալ այսպէս .

ա Թեղողը ազնիւ սերունդ Սորովննան ,
ս Եւ բարեսէր յարփ Տօնիկ Սիմեոննան ,
զ Զորս Եւ լիշնա Տէր Մարտովք յանջինջ մատեան ,
ս Եւ հրեշտակօք պատրսպարնա միշտ անսասան ։

Ասոր տակն եւս եկեղեցւոյ արձանագիրը կայ մարմարինի վրայ, հայերէն և լուսարէն լեզուոք դրօշմեաւ ոսկեզօծ.

«Կառուցան. Պաքսով սուրբ Եկեղեցին խնուն սուրբ Հրեշտակապետացն Միքայելին. Գարբինի, իրազում քրիստոնեա ազգայ բարպաշտացն, և, նորաբարձութեամբ Ստեփան Մատքոսի Շահնշահ, Միքայէ Բարսով Մարեան, Յակով Մարտիրոս և Գարբին Աստուճածորուան, որոց ամենացըն Տէր Վարձ բարիաց ընկացի, 1850»:

Հիւսիսային կողմի մատուան ճակար խաչ մի կայ,
և տակը մարմարինի վրայ ակն Աստուծոյ նկարազրած,
որոն վրայ այսպէս զրած է .

Հարաւային մատուան հակտին վրայ եւս խաչ եւ ակն Աստուծոյ կայ, որտես տակը վերինին բալորովին նման արձանագրութեան կայ (քաց ինտիքրովին անունն որ կտաքրեի) .

“ Զնոտիքասո. անքուն աշոյդ ըգխաչերն Զատիկեան
“ Ցիշան ով Տէր ողորմութեամբ առ առ և իշեան անվաճան :
Առ մասսան պահ մեռ մեմն մասնաւեան պահ մաս ”

Գիրք՝ Կկարդացուի զոր

Հիմնածառ Սուրբ Տաճար
ԽԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՎԻ ՀԱՅՈՅ ՄՐՅՈՅ Էջմիածնի
ՏՅԱՌ ՏԵԱԿԻ ՆԵՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՓՈՂԿԱԿՈՅ
ԵՎ ԿՊԱՏՐԱՎՐՈՒԹՅԱՆ ԿՈՍՏԱՆԱՆՈԳՈՅՆՅԱՆ

ԵԱՀՆ, ՄԱՏԹԵՈՒ ԱՐՔԵԿՈՒ

Եկեղեցոյ ներսի արքամտեան զրան կամարին վրայ զրեալ է .
«Այս է պատուին իմ մ . սիրեսչիք զմիմեան » : Ես եւ թե-
մին կամարին վրայ . «Պատաց տաճար աստուածային կանգ-
նեաւ անուն Ամենափրկչեհն » :

Նոյնակա և սեղանին նորիգունին վրայ . «Եթէ ոք զիս պաշտիցէ , պատուացէ զնա Հայրն իմ » : Խոկ հիւսիսային պահարանին մեջ առաջանին արձանագիրն է .

* Հոգեւոր ծնունդը լայն առաջանի

• Յիշեցեն համբաւս խիշտակ

«Զգիկոր Մեղաքսեան Պարտշանցի»

Եկեղեցւոյ թմին վրայ երեք սեղան, այսինքն մէջտեղը Սուրբ Աստուածածին, մերի կողմբ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ ևս վարի կողմբ Սուրբն Յակովը : Պահարանին սեղանին վրայ սրբոյն Յովհաննու Մկրտչի պատկերը կայ, խևգափրի սեղանին՝ վրայ՝ սրբոյն Ստեփանոսի Նախավկային :

Տեմին ձականացը՝ լոյժ գեղեցիկ է, և վրան՝ ոսկեզօծ փորացածքներ կ առն քարք։ Տիկնանց մարմի կայսրանոր՝ ինչպէս նաև, իրենց մերժանաւունք՝ ընդարձակ եւ գեղեցիկ է։ Գերեզմանները և կեղեցւոյ պարտիզան մէջն է։

Այս տաճարին բակին մէջ մասը տղոց համար նորակառոց վարժարան մի եւս կայ, որ այժմեան ժողովրդին միջակ բույոց համեմատ՝ մէջը ու այժմ բաւական ուսանողը կլունքին : Յառափի է որ Հայկազն բարձրագույն ժողովրդին հնարինքնեան անդ բացմանայինք կենցեցին եւս տակաւ տակաւ իրեն սեպհական կայուածներ ստանայ : Արդեն վարսնի մօս հայազգի զերգաստաններ կատնուին Պարով, որ շատը Առանեն, Պորտաշնեն և այլ բաղաքներն բաշումը են նոն, եւ զբքեր ամեններեան ունեն իրեն սեպհական նազիստն եւ կենցեցիկ բակարասններ : Ամեններեան ընտիր վաճառականք, որ մեր ազգին բնական կատարելութիւն մըն է) եւ որ մենք եւ զգելին եւս է պամեններեան խաղաղատք, ամեններեան համամիտն եւ ամեններեան համարան են :

Որդինեան. արգելն խօսքերնիս Պարովու վրայ է՝ տանք զեր հակիմը բանիւք այս քաղաքիս ստորագրութիւնն ալ : Տափահակի գաշտի մը վրայ շինուած՝ միջակ մեծութեամբ քաղաք մըն է Վաքրու, ևս ոչ այնպահ իւր զեղեցիկ ողբեր եւ նորաձեւորքանը համար անուսնի է, որպահ իւր քամառաշանութեանը համար : Ընդհանրապէս ամեն փոյնոցներն ընդարձակ, երկայն եւ կանոնաւոր զծի վրայ են քաշած : Հին տեսերն երաւալի կրամզուին ևս նուտքնետ նոր ոնզ ընակարաններ կրազմանան : Կարու քաղաքը շոր կոսմը պտղաւեր երե նումբռներով պատու եւ Պատրիքը Սիրու ու Երուսալ քաղաքամշտան գնութեան յորդառան ջրերովն ուռազան է : Մեծ առեւտուր կրլուի հոն մայր փայտէ, որ լաստերով մերձակայ լերանց ստորոտէն մինչեւ Կալաց եւ ալլուր կոսարուի :

Գերազարգոյ Տէր, իրեն վերջին բայց ևս կարևոր ըստիք մըն ալ ունիմ, զոր նոյնակա կիմուրամ ահա ծանուցանել սրութեան:

ևս ևս արժանքներից յարակից ևս նոզեծին որդի նորին, Կերպարտիս Տէր Սերովկա Վարդապետն, որոց ընթրկատիր գալուստն յայսոսիկ կողման (նշակածների ամսեան անցելուն ամփ)՝ արդեն Պորոչանու Ազգային Վարժարանին Ցարքի Ռատուցապետ ևս ին ազնուազոյն բարեկամն Պ. Յարուբին Յակովիս Գետեցիկ գրութեամբ մի մասնաւորապէս ծանու-

շարնակ ազգայինք բաղդ չունեցանք Մըրրավանին մեզի նորիած նորրնաջ երանելի նովիսը և ոչ ամբողջ տարի մը դրնել փակելու, վասն զի անցելոյ նոյեմբերի 28ին դաման և սեւարոյը մանն անակնկալ եկան և յովիշտակիաց զնա ինիցմ մերմէ, րոյլոյ զիւր նորոյ սպաւած հօտը արտասաւալից արտալներով, և որ աղուսափին է՝ ամուսին մի նինց գեռաքրութիկ օրքերով (որք այժմ ազգային նորարարութեան խնամակարութեանը տակ կիյնին): Մեծ է արդարեա, այս մեջ ըրած կորուստը, վասն զի սրբակրօն ննջեցեալը (որոյ քանանայութեան անունն էր Կարապետ) իւր մատադ հասակէն իվեր միշտ զարութեան պաշտօնը անառան փարբոյ մը զարմանափ չշղորհեամբ և աղջողութեամբ կատարելով, քաջ եկիցեցականին մը ամեն կատարելուարինենոյ պատասխ, պատասխ և աղջողութեամբ:

սուրբ կարգն ընդունեք եք, ուստի եւ մեծ ակնկալուրեանց կմայինք այնպիսի քաջակարծ եկեղեցականն մը :

Գեր. Սարգիս սրբազնին մեջ ըրած ամենեն երեսեի եւ մեծավատակ գործն է անշուշտ Պաքովու նորակառոյց եկեղեցոյ մեծանանդես օծումը, որոյ նման վաստակ գոյցէ Կալաց եւս պիտի ունենայ յառաջիկայ զարման, ոն նոր շենուու եկեղեցոյն օժմանը առեն . (1) : Ուստի բազմերախտ Սրբազնին եւ իւր ուղեկից նոզեզօնի Վարդապետին երախտիքը դրաջնուեն իսկըս համօրեն շնորհապարտ ազգայնցոց քաղցր իշխատակաւ անտարակոյս անմոռաց պիտի մնայ:

Գերազարդոյ Տեր եւ Հայր ուրբ, չեմ կրնար բաւական շնորհական ըստ Զեր սրբութեան որ եւ եազու ազգային քարտարանի տարեկան քննութեան վրայ Զեմի խրեած շնչին տեղիութինս բարենամեցաւք խոյիս արձանազրել սիրուն Ազանոյն քերերուն մէջ : Ուստի անտարակոյս եմ որ Զեր Սրբութեան միջնորդութեամբը բարեսէր Ազանին այս կարեւողուն սեպուած աշխատանքին ալ (զոր եւ պատուաւոր ազգայինք օմանք զիս յորդութեցին տաղել) եւս առաւել քաղցր պատասխան մը պիտի շնորհէ իւր գորտրիկ թեփն զոնեա մէկ անկիւնը . որոյ վասն ին երախտապարտ շնորհակալութինս կիրութամ աւազուց մատուցանել Զեր Սրբութեանը :

Թէ որ այս զրուած բաղդ ունենայ իւր նախակալին նասնելու՝ կիսնդրեմ զՍրբութեան Զեր որ բարենամիք, երե իցէ նար, զըսկանակն մէկ յօդուածի միայն վերածել, այսինքն՝ առանց ուղիչ անզամի մնացորդ բոլոր (քէ եւ զոյց քիչ մը երկար երեւայ), խնդրեմ եւս որ երե կարելի ըստա այս մերժին ամսոյս քերքին մէկ սեղմեր որ առաւել շնչանար : Վերջապէս՝ որ քերքին մէջ շէ որ ըւրայ՝ շնորհք կրնէր անկէ տասն օրինակ մը աւելի զդիկելու առ Յարգի Գործական Սրբութեան Տերում, Գարազաշամ 8. Յոյնան, ուսկից աննց ծախըն ինչ որ ըստա պիտի բնդունիք շնորհակալութեամբ, վասն զի վերոյիշնայ Սատրեսուն Տեր Ստեփան մասնարակու խնդրեց իննեն որ զրեմ Զեր Սրբութեանը այս բանի համար :

Գերազարտին եւ շնորհազարդ Տեր, աւարտելով ուր ուրեմն զարս երկար գրութիւն իմ, կիուրամ զառաջիկայ սուրբ եւ հրաշակի օրերն ալ Զեր Սրբութեանը եւս եւ միւս Քեր. Վարդապատաճն, Աւեզարդ եւ շնորհափայլ Տեառն Մարզի, եւ Պերճմաս յարագատին Զերում երանաշնորհ Տեառն Խորենայ միւտա խնդրեամբ շնորհաւորել եւ մատրել որ բազմերախտ Տեարդ անենայն բարի նկատմանքներն են 28 թափաքանաց անշապատ ինաւարումն եւցեն, եւ միանամայն բոլոր շնորհապարտ սրտերուն նետ միաւել ինորածին Փրկչն որ Զեր երկար եւ բարերաստիկ օրեր շնորհն, օրսկս զի անակրոնչ ազգս մեր բախտ ունենայ անձնանուեր եւ երանելի նախալազար անձնամար երախտիքը շատ տարի զիս վայեկիւու:

Ընդունեցք խնդրեմ եւ իմ Շնորհաց եւ Հօրելորս անկիղ մադրանքները եւ զիսնարանական համբորդ օրննեալ աջոյ Քեր. Հարցդ Սրբոց, որոյ մնամ խորին մեծարանոք

Ամենախոնար եւ երախտապարտ ծառայ եւ աշակերտ

ՍՈՂԱՄՈՆ ԳՐԱՆՑՈՒՅՆՆ Ակրաւ.

Եաց 17 Գելտիմբերի 1858 :

S. ՄԵՍՐՈՒՆ. Դ. ԹԱՂԻԱՄԴԵԱՆ. — Արշալուսին կիմանամք որ S. Մեսրուն Գաւիդ Թաղիամդեան ազգասէր անձ այս տարուան յունիսի 10ին Շիրազ քաղաքին մէջ վախճանեք է 56 տարուան : Նենեալ եր նա իւրորի որ յերեւան, ու սուրբ Արուք իւր կրութիւնը առած, ուր եւ ձեռնալիքցաւ սարկաւագ: Անկէց անցաւ 1825ին իշնդիկս, ու Կալիկարտի անգուական համալսարանին մէջ լմնցուց զիւր ուսումն, եւ Զուղայի մէջ երկար առեն վարդապետութիւն ըրաւ . 1345ին Սրարատեան թնկերութեան օճանգակերով Կալիկարտի մէջ Ազգակեր անունով լրազիք մը սկսաւ նրատարակելի, զոր եւ առաջ տարաւ մինչեւ ի1852 անխտնջ աշխատութեամբ : Բայց

(1) Մինչեւ հիմա Կալացը եղած ազգային փայտաշն եւ միակ եկեղեցւոյն միւրեց սասիկ նինցած թլալով՝ այժմ անուեղը ալ ինն ու կշնչուի քարք:

իւր ջանիցը արգասիք են նաևս այն եօրը տարուան մէջ հրատարակած Այրբենարան, ձառ իշխատիքակուրիս օրիորդաց, ձանապարհորդութիւն իշայս, Պատմուրիս Պարսից, Առակեր Պարսից: Սու եւ Սօնդիսի, Վարսենիկ, Համառօտ քերականութիւն: Անմի նաևս բարգմանած Գրոտիսի ձշմարտութիւն քրիստոնէական հաւատոյ գործք, Գիցարանութիւն, Պատմուրիս, եւ Պատմուրիս նին Հեղկաստանի: Անմէր դեռ մէկքանի գրուածներ ալ զորս մահն քրայ հասնելով շկրցաւ իւրու ընծայիւ: Այսպիսի պատուական անձի մը կորուատը ցաւակի է արդարեւ բոլոր ազգասիքաց :

ԱԳՐՈՅԵԱՆ ՍԱՀԱՅ ԼՅԵՆՏԻ. — Զմիռնացի Ապրօյեան Սահակ կէֆկանին, որ Բարձրագոյն Դրան գաղինարէն քըքակցութեան զրատան զլիառուորն է, Պէլճիքայի եւ Հոյանտայի տերութեանց յարգական յատուկ ուշագրութեանցը արժանի եղաւ: Քանզի այս տերութեանց առաջինը Ակրուտի կարգին հրամանատարութեան, եւ երկրորդը Լիւրսէմպութիկի կարգին հրամանատարութեան շքանշանը յուղարկեցին շիշեալ պաշտօնատարին :

(Աշշարոյս)

S. ԱԷՏՏԻՔ ԷՆՖԻԱՆՆԵԱՆՑ. — Պատուաւոր եւ գործունեայ գրավաճառն իծիսիս, որ ազնիւ բարեսիրութեամբ Ազաննոյս հոգն ու զործակալութիւնը յանձն առած առաջ վառած պարէ անականա առաջաւոր է եւ յառաջ վարէ ազգաւորի գործունեայ պատուական անակին մէջ :

... Տաղը եւ երաժշտական երգք Տեառն Խորենայ շնաշխարհի Քերրող վարդապետին մէծ ազգեցութիւն արարին իմիսու ուսումնականաց եւ ուսումնասիրաց մէրոց եւ ազգասիրաց, եւ անա մին ինոցանէ զլիառուական 8. Նիկողայս Տեր Նմաւունինաց ինամակի իւրում առ իս այսպէս ձայնարկէ ի նոյն Կողդիսայ, իքաղաքէն Քուրայիսայ, ուր կայ նա յարգունի ձառայութեան-

« Խելջ Խորեն վարդապետն զիտուք քէ նորա տաղք զիս այն գրու պատապանն զրուուր զիչերն, եւ չիք վայրկեան՝ յորում հառաջանօք չկըկնեմ . Ա՞ն Հայաստան, Հայաստան, երանի քիզ Հայաստան, որ քո ցաւոց եւ վշտաց ունիս քերրող եւ երգիք զմերս Խորեն Խորխուունի : Զգիտէ Վարդապետն, որ նորա անունն իտախտակի սրտի խրաքանչիւր Հայկազնոյ զագրիւակ կայ.....» :

Հատք եսս տակափն անծանօր են ձրից եւ տաղանդաց Խորենայ վարդապետի, ըստ որում զիւր եսս հասակի իձենու նոցա ամսարերք ձեր, զի ընքերցեալ սիրանարեսցին ընդ Հազներգուուն զերապանձ : Ես ստացայ իՊոլույ զերկուս օրինակ Մասեաց Աղաւեւոյ եւ տամ ուսումնականաց որոնաւ զնոսին վերծանութեամբ, որք ձանօրանան եսս եւ իթագմայկու օրազրէն Վարդապետին Հանեսկոյ անցեալ ամաց, որք իս են սքանչելի բանաստեղծութեամբք սիրորդու հարազատի Խորենայ Քերրող Վարդապետին Հայկազնոյ անցեալ ամաց .....

ԿԵՆՑԱԴՈԳՈՒՏ ԲՈՆՔ

ԲՈՆԾԱԼԻ ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԵԱՅ

ՀՅԴԻԱՅՑՈՒՄՆ.

Շոգիացումն ինչ է :

— Շոգիացումն կամ գոլորշացումն կըսուի՝ հաստատուն կամ հոսանուտ մարմնոյ մը շոգի դառնալը, ինչպէս ձիւնը կամ շորը արեւոն տաքուրեամբը շոգի կղառնան :

Ինչ է շոգին :

— Ար եւ իցէ հաստատուն կամ հոսանուտ գոլացուրին որ կազ դարձած է՝ շոգի կըսուի :

Հարկ չէ հեղանիւր մը եփ ելլէ՝ կազանալու համար. վասն զի ամէն հեղանիւր ալ որ եւ իցէ աստիճանի տաքուրեան մէջ՝ անդադար կազ կըդառնայ. եւ ահա այս կազերն են որ շոգի կըսուին, եւ կզանազանին մնայուն կազերեն՝ ինչպէս են բրուածինը, ջրածինը, բորակածինը եւ այն :

Ինչու համար երրոր վառ կրակի վրայ ջուր քափես, կամ պաղ ջրի մէջ կարմրցած երկար խորես՝ շառաջում կելլէ :

— Վասն զի Ա., ջրոյն յանկարծ շոգի դառնալը,
— Բ., կրակին կամ երկրին յանկարծ պաղիլը,
— Գ., երկու մարմնոց իբարու հետ գարնուելովք պատճառած ընդհանուր այլայլուրինը՝ օդուն մէջ շուտ շուտ ու սաստիկ բրումունք կնանեն : Օդոյն ծանը բրումունքներովք հաստ ձայներ կելլեն. իսկ շուտ շուտ բրումունքք սուր եւ շշող ձայներ կնանեն :

Ինչէն է որ հասարակ աղք երրոր վառ կրակի վրայ նետուի կըըրբրտայ :

— Վասն զի Ա., աղին բիւրեղանման բերքիկներուն մէջ գոնուած քիչ մը ջուրը յանկարծակի շոգի կղառնայ ու ջրըրտոց կնանէ :

Բ. Աղին հաղորդաբարուրինը այնչափ քիչ է որ կրակին տաքուրենեն աղին ամէն մէկ բիւրեղայ մասնիկները կճարբութին :

Ինչէն է որ ջուրը կրակին տաքուրենեն շոգի կղառնայ :

— Վասն զի կրակին տաքուրեամբը ջրոյն մասնիկները ամենամաեր պղպջակներ կրած-

նուին, եւ ատոնք օդին թերեւ ըլլալով՝ ջրին երեսէն շոգիի ձեւու կը կըսուի վեր կեղծն :

Շոգիյն տաքուրեան աստիճանը եփելած ջրոյն տաքուրենեն աւելի վեր կելլէ թէ չէ:

Ոչ. ջուրը եռայ սկսելէն եռեւ որչափ ջերմութիւն որ ընդունի՝ ամէնն ալ կգործածէ շոգի դառնալու, այնպէս որ ձեւացած շոգին նոյն աստիճանի տաքուրին կրւնենայ՝ ինչ աստիճանի որ տաք է եփ ելած ջուրը :

Ջերմաջափին վրայ անզգալի եղած ջերմութիւնը ծածուկ ջերմութիւն կամ ջեր կըսուի :

Շոգիին մէջ աւելի շատ ծածուկ ջերմութիւն կայ քան թէ եռացեալ ջրին մէջ. բայց ջերմաջափին վրայ զգալի եղած ջերմութեան աստիճանը երկուքինն ալ մէկ է:

Ինչէն է որ փայտը, քարը եւ ուրիշ անոնց նման նիւրեր շոգի չեն դառնար :

— Վասն զի կարծը մարմիններէ կազմուած են, եւ անկարելի է անոնց մասնիկները այնչափ նեռացընել իբարմէ որ իբինց ձգողուրեան պարունակէն դուրս ելլեն :

Ինչէն է որ կտոր մը քափուրը (քեաֆիրի) օդ ականելուն պէս աներեւոյք կըլլայ :

— Վասն զի սովորական պարագալից մէջ զըսնուած ատենը բռական է:

Ինչու համար սաուը՝ խիստ սաստիկ ցուրտերու ատեն կիծկըսի :

— Վասն զի հայելէն առաջ կշոգիանայ :

Մետաղները բոչականութիւն ունեն, կամ որ նոյն է՝ կըսութին :

— Այո. զիերէ ամէն մետաղներն ալ բոչական կըլլան երրոր տաքնան :

Մեղիկը զրոյին վրայ եղած առենը կըբռչի. իսկ կապարը, զինկը, արծարը, ոսկինեւ այն, երրոր մերմակ ջերմութեան աստիճանին հասնին՝ այն ատեն կըսութին :

Ինչպէս կզտեն զինկը եւ ուրիշ մետաղները՝ րորեցընելով :

— Հոյէ կամ քափուեղչիրի մէջ դրած մինչև

որ ճերմակ կարմբուրիւն առնե կտաքցընեն . այն ատեն շոգիները կերպան եղջիւրին վզին մէջ կիստանան , եւ զուտ մետաղը կարիլ կարիլ կվագէ :

Նոյն կերպը կրանեցընեն նաեւ մնդիկը ահապէ եւ ուրիշ քիչ բոշական մետաղներէ զատելու :

Զուրը ինչպէս կզտեն բնալուծական գործարաններուն մէջ :

— Թորանոց ըսուած գործիքով : Կրակի գօրծեամբը գուտ ջուրը շոգի դարձած վեր կելլէ, իսկ օտար նիւթերը բորանոցին տակը կնստին ու դիրա կըլլան :

Ինչէն է որ երբեմն կարիլ մը ջուրը տաքցուցած երկարին վրայէն կզորի կվագէ՝ առանց ամենեւին նետքը ձգելու :

— Վասն զի անոր տակի մասը շոգի կդառնայ, եւ այն շոգիով կարիլը երկըրին երեսէն վեր կմնայ :

Ինչէն է որ կարիլը երկըրին վրայ կզորի :

— Վասն զի երկըրին տաքցած երեսին վրայէն անցնող օդը զինքը առաջ կըշէ :

Դերձակը կամ լուացարարը ինչո՞ւ համար արդուկը (իւրի)քիչ մը բուքով կըրջէն որ իմանան բաւական տաք ըլլալը :

— Վասն զի գիտեն որ եթէ բուքը երկըրին վրայ փակչի՝ բաւական տաք չէ, անոր ներհակ՝ երբոր բուքը երկըրին երեսէն զորի երբայ՝ ըսել է թէ ուզածին պէս տաք է :

Ինչէն է որ երկարը աւելի տաքէ՝ բուքին անոր վրայ զլորած ատենը՝ քան երբոր վրան փակչի:

— Վասն զի երբոր բուքը երկըրին վրայ զլորի՝ ըսել է թէ երկարը բաւական տաքութիւն ունի որ կարիլին տակի կողմը շոգի դարձնէ. ընդ հակառակն՝ թէ որ բուքը չզլորի, ըսել է թէ երկարը այնչափ տաք չէ :

ՀԱՅՈՒՄ ԵՒ ԼՈՒՇՈՒՄԸ

Ի՞նչ է հալումը կամ լուծումը :

— Հաստատուն մարմնոյն վիճակը փոխուելով՝ տաքութեամբ նեղուկ դառնալին է:

Կապարի կտոր մը որ տաքընես, ինչէն է որ առաջ աստիճանաբար կիսակինայ ու նոք կհալի:

— Վասն զի տաքութեամբ կապարին մասնրկանց ձգողական ուժը կամաց կամաց կպակսի :

Ամէն նիւթ ալ տաքութեան մասնաւոր մէկ աստիճանին որ հասնի՝ միշտ նոյն աստիճանով կնալի թէ ոչ :

— Այո, ինչ կերպով ալ կրակը տաս կհալի. բայց այլ եւ այլ նիւթերը այլ եւ այլ աստիճանի տաքութեամբը կհալին :

Օրինակի համար, սառը զրոյի աստիճանին կհալի. — ճերմակ մոմք 68 աստիճանի . — ծեծած (անգլիական) երկարը 1600 աստիճանի, հարիւրամասն չերմաշափով :

Ի՞նչպէս կըլլայ որ մետաղներուն զօղուածքը տաքութեամբ կրամնուի :

— Վասն զի այլ եւ այլ նիւթոց հալականութիւնը նոյն չըլլալով՝ դիւրաւ կզատուին իրարմէ. ուստի կապարը պղինձէն կզատուի՝ բոլոր զանցուածը չափաւոր չերմութեամբ տաքընելով. այն ատեն կապարը կվագէ, իսկ պղինձը կմնայ ծակոտկէն կտոր մը :

Ինչէն է որ սառը արեւուն տաքութենէն կհալի :

— Վասն զի տաքութիւնը սառին մէջ մտնելով՝ թիւրեղներուն մասնիկները իրարմէ կզատէ, եւ անոնց յարակցութիւնը այնչափ կպակսնեցընէ որ կարծրապինդ սառը հեղուկ կդառնայ :

Թէ որ սառին վրայ՝ զինքը հայեցընելու չափ շատ եռացեալ ջուր լեցընես, սառին տաքութեան աստիճանը չաւելնար. բայց թէ որ վրան սառին պէս պաղ ջուր լեցընես, այն խառնութիւնը տաքութիւնը մէկէն կրածրանայ. ինչ է սառը պատճառը :

— Երբոր սառին վրայ եռացեալ ջուր լեցընես, տաքութիւնը կզործածուի հաստատուն մարմինը նեղուկի դարձնելու. իսկ երբոր նոյն ջուրը պաղ ջրի հետ խառնես, տաքութիւնը կզործածուի սառը ջերմութեան աստիճանը աւելցընելու համար :

Ամէն անգամ որ մէկ նիւթ մը հաստատուն վիճակէն հոսանուտ վիճակի կանցնի՝ շատ մը ջերմութիւն կկորսուի :

Օրինակի համար, սառով լեցուն աման մը վառ կրակի վրայ դիր, տաքութեան աստիճանը ամենեւին չաւելնար՝ մինչեւ որ բոլոր սառը հալի: Բոլոր այն տաքութիւնն որամանին կտրուի, թերեւս մէկ ժամի չափ, ծածուկ չերմութիւն կըդառնայ, այս ինքն բուրովին կզործածուի սառը հայեցընելու՝ առանց աւելցընելու տաքութեան աստիճանը:

Ինչո՞ւ համար մոմբ տաքուրեամբ հալեկն առաջ կիակը դնեալ :

— Վասնի տաքուրինը աստիճանարար կը պակսեցնէ մասնիկներուն ձգողական զօրութիւնը :

Ինչո՞ւ համար երբոր մոմ, ճարագ եւ ուրիշ նիւրեր հալեցընես, անոնց զրսի մակերեւոյքը աւելի առաջ կիալի քան թէ մեջտեղը :

— Վասն զի իւղային նիւրոց հաղորդարարութիւնը այնցափ տկար է որ ջերմութիւնը դժուարաւ կմտնէ անոնց գոյացուրեանը մէջ. ուստի հալեկն առաջ կիակը դնեան ու կամաց կամաց կիալին :

Ինչո՞ւ է որ մետաղները զրերէ մի եւ նոյն ժամանակի մէջ՝ թէ մեջտեղէն եւ թէ չորս դիեն կմկսին հալի :

— Վասն զի անոնք լաւ հաղորդարար են, եւ մէկ մասին տաքուրինը իրենց գանգուածին մնացած մասին այ կիաղորդեն. անով մետաղներուն մեջտեղն ու քովերը զրերէ նոյն ատենի մէջ կիալին :

Ինչո՞ւ է որ փայտն այ մետաղի պէս չնալիք :

— Վասն զի փայտը տաքուրեամբ կլուծուի, ու կազ՝ ծուխ եւ մոխիր կդառնայ, եւ այլ եւ այլ մասերը բոլորովին կզատուին իրարմէ :

Փայտը կմկսի լուծուիլ՝ 140 աստիճանին մօտ :

Ինչո՞ւ համար երբոր չոր կերակուրներն անազէ ամանի մէջ ուզես տաքցընել՝ անազը տաքուրենեն կիալի :

— Վասն զի անազը քիչ մը տաքուրեամբ կրհալի. այնպէս որ կերակուրները եփելու պէտք եղած տաքուրինը քաւական է ամանն այ հալեցընելու :

Թէ որ անազէ ամանի մէջ եղու կերակուրներ եփես, ամանը ինչո՞ւ չնալիք :

Վասն զի եղին շոգիացմամբը ամանն շատ մը տաքուրիւն կպակսի :

Ի՞նչ պատճառաւ անազէ կարսաները չեն հալիք՝ երբոր կրակին վրայ դրուին :

— Վասն զի կարսային մէջի շուրը շատ մը տաքուրիւն կծծէ եւ ամանն դուրս կտանի պղպջալովն ու շոգիացմամբը :

Ինչո՞ւ համար մեծամեծ կարսաները երկը կամ պղնձէ կշինեն քան թէ անազէ :

— Վասն զի երկարն ու պղինձը անազին պէս քիչ տաքուրեամբ չեն հալիք :

Հասարակ (գաղղիական) երկարը 1300 աստիճանին կիալի. — պղինձը 1010 աստիճանին, — անազը 230 աստիճանին :

ՆԱՌԱԴԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

Մեր Ենթերցողաց մէջէն պատռաւոր Եւ ազգին պէտքը մանցցող անձինը շատ անզամինդրեցին մեղմէ որ Օրագրոյս մէջ երբեմն երբեմն նրատարակիմք նաև ծառադարմանուրեան, երկրագործութեան, մետարաբանուրեան եւ շերամանուրեան վրայ այլ եւ այլ յօդուածներ : Յօմարամիտ փուրամբ անակրցածնուա զափ կամակատար լինել նոցա՝ դիւրին ուռով, ծառադարմանուրեան սկրիով :

Մառայւեմանուրիւն (arboriculture) կըսուի այն զիտուրինը որ կսովորեցնէ թէ ինչպէս պէտք է ծառերը մշակել ու դարմանել, եւ երկրագործուրեան մեծ միւրերն մէկն է :

Ընդհանրապէս ծառելիունին այն ամեն առանձիւր, որոց բունը (աղամ պէտքնի) փայտի կարծրութիւն ունի եւ գերանի մը տարի կսպարի: Բուն ծառ կըսուին անոնք, որոց բունը բաւական խոշոր կըլլայ եւ բաւականապէս այ գետնեկն կըարձրանայ առանց ձիւդեր արճակելու. եւ թույի (աղացնը) կանուանին անոնք, որոց բունը ոչ այնչափ մեծ կըլլայ եւ ոչ այնչափ բարձը, եւ անմիջապէս խարսխան կմկսին միայ արճակել:

Բուսոց եւ արմտեաց պէս մարդուս կենաց ամենահարկաւոր են նաև ծառք. վասն զի ինչ կըլլան ամեն տեսակ շենք ու շինուածք եւ մերենական արուեստը առանց փայտի: Եւ այն տեղերն ուր հանրածուի չըկայ, ինչ պիտի վասն թէ որ ածուխ շինելու փայտ զգունուի: Ծառերը օգտակար ու հարկաւոր են նաև աչ միայն իրենց բաղցրամաշակ բիւրատեսակ պըտուղներով, այլ նաև անոնցմով շինուած զինուով ու տեսակ տեսակ ըմպէլիներով, որպիսիր են օդի, ցրի, ամբրաւոյի, խնծորոյի, տաճաղի, եւ այլն :

Ասկէ զատ ծառերը հարկաւոր են նաև օդոյի բարեխառնուրեան հաւասարութեանը համար, ուստի անտառապիտ ծառապիտ տէղեր՝ ծառերուն շուրին գովուրեամբ ամսուաւուն տաքուրիւնը այնչափ նրատուքոր չըլլար. միեւնուան ցուրտն աչ այնչափ սասսիկ, որպինուել օդին ցրտուրեան բոլորովին գետին իշխալու արգելը կըլլան: Գիտնալու է նաև, որ ծառուաւ տէղուանը շատ աւելի քիչ է երաշտուրիւնը կամ շորուրիւնը. վասն զի փորձով իմացուած է որ ծառոց բազմուրիւնը ամպերն դեպ իրենց կրաշեն ու ա-

Յնցը անձիւ կիշեցնեն . օրինակի համար Եղիս-
տոն քիչ անձիւ կուզար . բայց բանի որ Մեմեմիստ Ալի-
ին խնամօրը ծառերը բազմացան , երկինքն ալ աւելի
տուապ սկսա . անձիւեւ : Ծառոց տերեւներուն վրայ
արեւուն ճառագայթները գարնելով՝ մքնուրսին մէջ
ջրային գոլորշի կարձակին , որ զիշերը առաստ ցոյ
կղառնան : Ծառերն ոչ ինչ ընդհատ օգնական են նա-
և յեռներու գազարն ու դարեւանը նեղեղային յորդա-
նու ջրերուն սաստկուրինը կոտրելու համար , որ
ուղիսօրէն դեպի հորերը կիշնան նետերնին բաշելով
բերելով ինչ որ ճամբան գտնեն . եւ թէ որ այն ծառե-
րը անոնց բափը ջկոտրէին , ողողմունքները շատ
յամախ կպատահէին : Ծառերը շատ օգտակար են
նաև . մարդկանց ու անասնոց առողջութեանը՝ մքնու-
րսին օղը մարրելով ու շնչառութեան առելի յարմար
ընելով զայն . վասն զի ծառոց տերեւները այս զար-
մանայի յատկուրինն ունին որ մքնուրսին մէջի
քրու ըստած կազմն շատութիւնը կծծեն կառնուն , որ
բազմարին բնակիչ եղած տեղուանք արտաշնչու-
թեամբ եւ ուրիշ պատճառներով կզյոյանան . ուստի
եւ ամենաարկանոր է մեծամեծ բաղարաց ու բազմա-
մարդ բնակութեանց մէջ ծառերը շատցընէլ : Ասպա ու-
րեմն ծառերն ալ բուսոց պէս ամենօգտակար են , եւ ա-
նոնց ամելուն ու բազմանալուն վոր տաներու է :

Ծառերուն մշակութեանը վրայ խօսելէն յառաջ
ամենանարկաւոր է անոնց զիսաւոր գործարանացը
վրայ համառօտ տեղեկութիւն մը տալ, ապա քէ ոչ
անկարելի է ծառադարձանութեան գործողութիւններն
հասկընալ առանց նախնական զիտութեան որ Բու-
ռական ամեռամաննեունի կունի :

Ամենանարկաւոր է նաև, այն գործարանաց ըրած
գործողութիւնները զիտնալ, որոց վրայ նիմնուած է
մշակութիւնը. Ես բուսաբանութեան այս մասը, որ
Բուսական թեախօսութիւն կիրածովի, պէտք է որ միշտ
Երկրագործին աչքին առջեն ըլլայ: Ես յիրափ, թէ որ
մեկը բազ տեղեակլցըլլայ արմատոց գործողութեանցը,
Կնազէս կրնալ զիտնալ թէ ինչ զգուցութիւններ պէտք

զնել արժանոց՝ ծառոց տեղափոխութեան ժամա-
ակ . Եւ անս առանց այս զգուշութիւններն ընելու
տնկելուն համար է որ շատ անզամ ծառերը չեն բը-
ներ կը որնան: Տնկոց սննդեանը տերեւոց որքափ հար-
կասոր ըլլալը չզիտնայէն է նաև . որ երբեմն ժամա-
նակէ յառաջ այս զործարաններէն շատերը կիրցու-
նեն ոմանք որմայեց ծառերէն՝ պաղոց գեղեցիկ գոյն
մը տարու համար , եւ անոնց ձուզած մնայուն պատ
ճառ . կրյան :

Ծառոց մշակութեան յաջողութեանց համար հարկաւոր է նաև զիտուա ու խոսք, շերտուա իւ ժամանակ

դիրքը ինչ ազդեցութիւն ունին տնկոց վրայ : Այս գիտութիւնը ունեցողը միայն կրնայ այս կամ այն ծառը իրեն յարմար հնդին մեջ տնկել , եւ պատշաճ շերմութիւնն ու դիրքը տալ : Տեսնենք ուրեմն քէ ինչ և Բուսական անդամազննուրիւնը : Ծառոց կազմուածքը զննելով բազմարին մասունք կգտնեմք , զորս կարող եմք այ եւ այլ խումբ բաժնել , ու ըստ այսմ զանազնել զանոնք պահպանիչ զործարանի , արտադրիչ զործարանի եւ Տարրական զործարանի :

ՃԱՏ ՀԳԻՒԹԵԱԼՈՒ ՀՆԱՐՔ. — Ամանց մարմնոյն ներքին կազմուածքը զիրութեան շատ յարմարութիւն ունենալով՝ թէ որ առիթներէ զգուշանան, կարգէ դուքս կերպով կզիրնան ու իրենք իրենց անտանելի թեու կղառնան։ Այսպիսեաց փոքր ծառայութիւն մը ընկլու մտօք Մուր անուն անգղիացի թժշկին շատ չզիրնայու և զիրութիւնը նիհարցընելու գտած պարզ հնարքն իրենց իմացընեմք, որ է հացէ զգուշանալ և խմորեալ ըմպելիք ջևամել։ Ասոր փորձն իր վրայ ալ ըրերէ Մուր ու երեք ամսուան մէջ 90 քաշէն 70 քաշ իջեր է ծանրութիւնը։ Առաւօտները կնախաճաշէ եղեր 50 տրամ պաքցամատ, հաւկիթ մը, երկու գաւաք չայ կամ սուրճ։ Երիկունը կէսօրուընէ հինգ ժամ ետքը կճաշէ եղեր չափաւոր միս՝ առանց հացի. վերջ նաև դարձեալ թէ (չայ) կիսմէ եղեր, առանց մէքը հազ բարիսելու։

Սյսպիսի չափազանց գիրութեանց ենթակայ են
աւելի մեր Արեւելցի կանայք, մանաւանդ հա-
րուստները, և ասոր միմիայն պատճառն է ան-
ցուցած նատողական անշարժ կեանքերնին. Եթէ
գիտնային այսպիսիք թէ որչափ լաւ բան է չա-
փառորգիրութիւնը, եւ որչափ անտանելի չափա-
զանցը, եւ քանի քանի հիւանդութեանց ու գերու-
թեանց աղքիւր, տարակոյս ջկայ որ կջանային
այնպիսի նեղացուցիչ եւ վնասաթեր գիրութեան
առօտեն առնուլ :

Սրդ Մուրին պատուիրածին վրայ մեք ալ
այս յաւելցընեմք որ ջանան այսպիսիք որչափ որ
կրնան ոտքով շատ քայել ու շարժմունք ընել:

ZUETLICH.

Գեղ է չըծնած
Անոն պրեւ են,
Ծինած չըծնած
Անոն կորովաց:

ՅԱՆԿ ՆԵԽԻԹՈՅ.

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ.

Եղբ

Օրնեան որք սիրեն բանկ Հայաստան. (Քերրուած. Հայ. և. Գաղղ.).....	4
Թուոք Տ. Թալէս-Պեռնար զաղղիացւոյն առ. Վերասիսուշ Մասեաց Աղամոյ. (Հայ. և. Գաղղ.).....	25
Առ. Հայաստան. Քերրուած Տ. Խորենայ վարդապետի. Թարգմանեալ նմանողութեամբ իՏ. Թալէս-Պեռնարայ իԳաղղ.).....	27
Առ. քոյլն իմ Վարդուհի-Աննիկ. (Քերրուած. Հայ. և. Գաղղ.).....	35
Աստղն երեկոյին, առ. Տ. Ռ***. Գ***. (Քերրուած. Հայ և. Գաղղ.).....	56
Աստղն Առաւօտու. (Քերրուած. Հայ. և. Գաղղ.).....	257
Ո՞ն յիշեցեք զՀայաստան. (Քերրուած. Հայ. և. Գաղղ.).....	417
Որբան իմ եւ տապան. (Քերրուած. Հայ. և. Գաղղ.).....	68
Անձուկը հայրենեաց. (Քերրուած. Հայ. և. Գաղղ.).....	95
Աղօք քան Հայրենեաց. (Քերրուած. Հայ. և. Գաղղ.).....	141
Հայկազն մօր Օրօք. (Քերրուած. Հայ. և. Գաղղ.).....	165
Լուսին. (Քերրուած. Հայ. և. Գաղղ.).....	90
Վահան Մամիկոնեան. (Քերրուած).....	214
Ազգատեացք. (Քերրուած. Հայ. և. Գաղղ.).....	259
Թուոք Վ. անանայ Արշարուաոյ, Հ. Միքայիլ Չամչեան, իՄխիթարեանց Վ. ենեսուկոյ. (Ծարայարութիւն Հայ. և. Գաղղ.).....	8. 29. 97. 129. 193. 245. 265
Սահմանք Տեսուորեան Հայաստանեալց Եկեղեցւոյ իթուսիա. (Ծարայարութիւն և. վերջ).....	57. 63. 104
Պատմոքին վերագրձի երից Վարդապետաց. (Ծարայարութիւն և. վերջ).....	59. 149. 200. 242
Յաւելուած իՎ. երաղարձն.	245
Պ. Եղուարդ Տիւորիկ. Հայերենապետ.	49. 73
Խիկարյ Ազատ անուն քաղաքին, որոյ ակրակն տեսանի իԳեղարքունիս.	59
Հայրենասու երիտասարդ մը. (Հայ. և. Գաղղ.).....	78
Դաշնակը Լամարքինեայ, բարգմանեաց Խորեն Վ. Գաղցեան.	121
Սէր Հայրենեաց կամ հայրենասիրութիւն.	445
Պարտք առ. Հայրենիս.	84
Անցք եւ սոսորազութիւն քաղաքին Պանձակայ.	152. 222
Տփիսոս. Հայկազնց զգացողութիւնը.	169
Աներակը Մայրաքաղաքին Սեւոյ. (Հայ. և. Գաղղ.).....	175
Խնչն մեք տուաշ չեմք երբար.	239
Ազգային վիճակպորտին, Հայք Պարօկաստանի և. Հընդ-կաստանի. (Հայ. և. Գաղղ.)	267

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՍՈՒՐՃԱՆԳԱԿ.

Պատիան Պ. Յարութիւն.	24
Գարբիկ Վ. Այվազեան.	24. 48

TABLE DES MATIÈRES.

MUSÉE ARMENIEN.

Pages.

Bénis soient ceux qui aiment la pauvre Arménie. (Poésie Arm.-Franç.).....	1
Lettre de M. Thalès-Bernard à M. le directeur de la <i>Colombe du Massis</i> . (Arm.-Franç.).....	25
A l'Arménie! Imitation française de la poésie arménienne de M. Corène Calfa, par M. Thalès-Bernard.....	27
A ma sœur Rosa-Annitza. (Poésie Arm.-Franç.).....	35
L'Étoile du Soir. A. M. R***. C***. (Poésie Arm.-Franç.)..	36
L'Étoile du Matin. (Poésie Arm.-Franç.).....	237
Oh! rappelez-vous de l'Arménie. (Poésie Arm.-Franç.)....	117
Mon Berceau et mon Tombeau. (Poésie Arm.-Franç.)	68
Le désir de la patrie. (Poésie Arm.-Franç.).	93
Prière pour la patrie. (Poésie Arm.-Franç.).	141
La berceuse arménienne. (Poésie Arm.-Franç.).....	165
A la Lune. (Poésie Arm.-Franç.).....	90
Vahan Mamigonian. Poésie.....	214
Les ennemis de la patrie. (Poésie Arm.-Franç.).....	259
Lettre de Vahan Archarouni, par le R. P. Michel Tchamitchian, Mékhitariste de Venise. (Arménien-Français, Suite.).....	8. 29. 97. 129. 193. 215
Constitution de l'Église arménienne en Russie. (Suite.) 37, 63, 104	
Histoire du retour des trois Archimandrites arméniens à leur Église nationale. (Suite et fin.).....	39. 149. 200. 242
— Supplément.....	243
M. Édouard Dulaurier, l'Arméniste.....	49. 73
La ville Azade et ses ruines.....	59
Un jeune patriote. (Arm.-Franç.).....	78
Les Harmonies poétiques de M. de Lamartine, traduites par Corène V. Calfa.....	121
L'amour de la Patrie.....	145
Devoirs envers la Patrie.....	84
Histoire et description de la ville de Cantzag.....	152. 222
Sentiment national des Arméniens de Tiflis.....	169
Les ruines d'Ani, capitale de l'Arménie.....	175
Pourquoi nous n'avancons pas?.....	239
Statistique nationale des arméniens de la Perse et des Indes. 267	

COURIER ARMÉNIEN.

M. Pascal Ballian.....	24
Gabriel Aivazovsky	24. 48

Սուրբն Ներսէս.....	46	Saint Nersés.....	46
Յաղագ մարզկային իրաւանց և պարտուց.....	46	Le droit et le devoir des hommes.....	46
Գաղղիական Հայասիրուրին.....	70	Sympathies françaises pour l'Arménie.....	70
Թուդր Գերապատ. Կար. Վարդապետի Բազրատունուոյ.	71	Lettre de Garabed Vartabed Pakradouni.....	71
Արքին-Գէյ.....	72	Artin-Bey.....	72
Ակրվիչեն Էֆենտի.....	72	Servitchén Effendi	72
Մանուկ Շաշեան.....	72	M. Manuel Chachian	72
Մկրեան Տ. Կարապետ.....	72	M. Garabed Meguerian	72
Նուպար-Գէյ.....	72	Nouhar-Bey	72
Տ. Յովհաննես Զամբան.....	72	M. Jean Tchamchian	72
Հայկազեան ուղերձ առ. Նախուեն Գ.....	72	Adresse nationale à S. M. Napoléon III.....	72
Տ. Նիկողոս Պալեան	80	M. Nigoghos Baillian	80
Տ. Միասկ Առաքէ Էֆենտի Տառեան.....	81	M. Sissag Arakel Effendi Dadian	81
Տ. Յ. Արզումաննեան թժիշկ. (Հայ. և. Գաղղ.).....	82	M. le docteur J. Arzouman. (Arm.-Franç.)	82
Տ. Մատք Մատրեան.....	84	M. Messer Messirian	84
Վարդան Փաշա. Խաչէր Փաշա. Առաքէ Փաշա.....	84	Vartan-Pacha, Yaver-Pacha, Arakel-Pacha	84
Քերրուած խափան ման Տ. Նիկողոսի Պալեան.....	106	Էլեգի sur la mort de M. Nigoghos Baillian (Arm.-Franç.)	106
Օսապաշեան Տ. Գէորգ.....	106	Մ. Կէվօրք Օդաբաշիան	106
Տառուտեան Կարապետ Էֆենտի	107	Davoudian Garabed Effendi	107
Տառուտեան Ցալոր Էֆենտի	107	Davoudian Agop Effendi	107
Հայկազունք Նիկոմիդիոյ.....	107	Les Arméniens de Nicomédie	107
» Մոլտո-Վալաքիոյ.....	107	» de Moldo-Valachie	107
» Եղեսիոյ.....	108	» d'Edesse	108
» Գերշանի	108	» de Tertchan	108
» Սամսոնի	108	» de Samson	108
» Բարերդու	108	» de Papert	108
Հայկաւանի նորագիւտ ննուրինները	108	Les antiquités de Haigavan	108
Հայոց եկեղեցեաց մեկ երգենն զործածելու վրայ	108	De l'usage des orgues dans les églises arméniennes	108
Լումափայլ Խաչատուր Կոմս Լազարեանց (Հայ. և. Գաղղ.)	154	Son Excellence M. le comte Christophe de Lazareff. (Arm.-Franç.)	134
Պ. Պէրմէ (Հայ. և. Գաղղ.)	155	M. Bergé. (Arm.-Franç.)	135
Բեհրուտեանց Բարսելոն Հայկազն զօրապետը	155	Le général arménien Vasil Behboudoff	135
Տ. Յովհաննես Թնկրեան	155	M. Jean Thinguirian	135
Միասքեան Տ. Ցակորճան	155	M. Agopdjan. Misakian	135
Կարապետ Էֆենտի Մկրեան	155	Garabed Effendi Meguerian	135
Խաջյեան Մանտեսի Թորոս	156	M. Thoros Khatchoyan	136
Հայկազունք Տէրենտի	156	Les Arméniens de Dérêndé	136
» Առարագարի	156	» d'Adabazar	136
Երգենն-Աղեքանդը	156	L'orgue-Alexandre	136
Թուդր ամենապատի Մատրէս արքալիկուուսի Շախ- կին Պատրիարքի Կոստանդնուպոլսյ	155	Lettre de Sa Grandeur Monseigneur Mathieu, ancien pa- triarche de Constantinople aux rédacteurs	153
Առաջնորդական այցելուրին Քերապատի. Գարրիկի	155	Visite Pastorale de l'archimandrite Gabriel Alvazovsky à Nakhitchévan	154
Ա. Այվազիան, ինոր Նախիշենան	154	Voyage de Paris à Constantinople du très-révérend Sarkis V. Théodore, directeur du collège national Arménien	155
Ուղենորուրին Գերապատի. Սարգսի Պ. Թէոդորիան իՓարէկ իւնուտանդնուպօլիս	156	M. Jean Alvazovsky à l'exposition de Bruxelles	158
Տ. Յովհաննես Այվազովսքի	158	Monseigneur Georges Hurmuz	158
Հիւմիւզեան Գէորգ արքալիկուուս	158	Saint Krikoris	158
Սուդր Գրիգորիս	158	Collège national Arménien de Grenelle — Paris. (Arm.-Franç.)	159
Հայկազեան Վարժարան (Հայ. և. Գաղղ.)	159	Appréciation de l'éducation par les Arméniens des Indes	159
Հնդկաստանի Հայոց դաստիարակուրեան յարզ զիտնութ.	159	Une observation nationale de S. E. le comte Ch. de Lazareff. (Arm.-Franç.)	178
Վահամփայլ Խաչատուր Լազարեան կոմսին ազգային մեկ դիտողուրիներ, (Հայ. և. Գաղղ.)	178	La civilisation des Arméniens en Moldavie. (Arm.-Franç.)	179
Մոլուտիոյ Հայոց քաղաքակրթուրիներ. (Հայ. և. Գաղղ.)	179	Lettre à M. Ambroise V. Calfa	181
Համակ առ. Ամբրոսիոս Վ. Գալիքայիան	181	Lettre à M. le consul de France en Moldavie	180
Ա. Հիւմանոսի Գաղղիոյ իՄոլուտիան	180	M. Aroutioun Arzoumanian	181
Արզումաննեան Տ. Ցարուրին	181	M. Madthéos V. de Yosghad	181
Մատրէս Վ. Խօջասուն	181	M. Khatchig Meguerditchian	181
Մկրեան Խաջյեան Խայկազեան Վարժարանին. (Հայ. և. Գաղղ.)	202	Examen annuel au collège national Arménien. (Arm.-Franç.)	202

Թուղը առ. Ամենապատիկ Մատրես. (Ն. Պատրիարք)	240
Յաղագ դաստիարակութեան մանելանց. աշխատասիրեաց. Սարգիս Վ. Թէոդօրեան	241
Սիրվերեան Յովհաննես Ամբրայ.	242
Հովուեան Տ. Նիկողոս	242
Կարոյ Հայոց եռանդը. — Տ. Գրիգորիոս Ազքեսիկուուս Կարոյ	242
Մատրես Սրբազն նորընտիր Կարուղիկոս ամենայի Հայոց եռ. ազգիս հիմակրուան վիճակը	225
Ֆուատ փաշային նամակը. (Հայ. եռ. Գաղղ.)	227
Խալիպեան ռատումնարան իթէողոսիա. (Հայ. եռ. Գաղղ.)	228
Ազգային դպրոց յեաշ	231
Առ. Խորեն Վ. Խորխուռունի	234
Քանի. մը խօսք Տեր եռ. Աղա բառից գործածութեանը վրայ.	232
Հայ. Գաղղիարեն բառզիքը. — Դաշնակը Լամարքինեայ. Երգ. — Հայկազեան վարժարան	244
Տ. Յարուբիս. Մ. Յակովեան	246
Այցելարիւն Սրբազնակառար Կարուղիկոսի իՍուրբ Գեղրդ Սամարիոյ, — Ճառ. — Ուղերձ	247
Առ. զեր. Սարգիս նոգեշնորհ Վար. Թէոդորեան. Ուղերձ	251
Ճառ. իփոխումն աստեաց Դասիր Եպիսկոպուսի յերուաղիմ.	251
Գոմիս Տ. Յովհաննես Զարանեան	252
Փեր. Տ. Յովոկի Վ. Նարեկայ Վանահայր	253
Տ. Անդրեաս Փոփովիչ թժիշկ	253
Պողոս Պէյ Տատեան եռ. Տ. Յովհաննես Յոնանեանց	271
Քսեմափայլ Առաքել Պէյ կուռակալ	272
Հայկազունք Նիկոմիդիոյ	272
Տ. Զայեան թժիշկ (Հայ եռ. Գաղղ.)	273
Տ. Մեսրոպ Դ. Թաղիարեան	277
Ապրօյեան Սահակ Էֆէնտի	277
Տ. Առաջիք էնֆիամեանց	277
Լետtre à Mgr. Mathieu, ancien patriarche de Constantinople. 210	
Éducation des enfants, par le T.-R.-P. Sarkis V. Théodore, directeur du collège national à Paris. 211	
Sérvorian. Ohannès Amira 212	
M. Nigoghos Hovian 212	
Les Arméniens d'Erzeroum. — Mgr. Kricorios, archevêque d'Erzeroum 212	
Sa Sainteté Madthéos, nouveau Catholicos de tous les Arméniens, et l'état actuel du peuple arménien 225	
Lettre de Fuad Pacha aux rédacteurs. (Arm.-Franç.) 227	
École Khalibian à Théodosie. (Arm.-Franç.) 228	
École nationale à Iassy 231	
Lettre à M. Corène V. Calfa 231	
Observation sur les mots <i>Der</i> et <i>Agha</i> 232	
Dictionnaire Arménien-Français. — Les harmonies poétiques de Lamartine. — Chants. — Collège national 244	
M. Haroutoun. M. Hagopian 246	
Visite de Sa Sainteté le catholicos des Arméniens à l'église de Saint-Georges de Constantinople. — Discours. — Adresse 247	
Au très-révérend Sarkis V. Théodore Adressé 251	
Oraison funèbre de Mgr. David à Jérusalem 251	
M. Ohannès Comis Tzaran 252	
Le très-révérend Joseph V. supérieur du couvent de Narègue 253	
M. Antrreas Popovitch, docteur arménien 253	
Boghos Bey Dadian et M. Jean Ananoff. (Arm.-Franç.) 271	
S. E. Arakel hey, gouverneur arménien. (Arm.-Franç.) 272	
Les Arméniens de Nicomédie 272	
M. Tchayan, docteur (Franç. et Arm.) 275	
M. Messrope T. Taghiatian 277	
Abrojan Sahagh Effendi 277	
M. Avédik Enfiadjian 277	

ՏԵՍԱՐԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅ.

Մատրիտ	255

ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ ԱՇԽԱԲ. ՄԱՐԴԿԱՆ.

Նախոյեն Գ. ինքնակալ Գաղղիացոց. (Հայ. եռ. Գաղղ.)	15
Տ. Յովհաննես Լազարեան. (Հայ. եռ. Գաղղ.)	64
Հասան Ալիզա-Փաշա. (Հայ. եռ. Գաղղ.)	109
Ֆուատ-Փաշա. (Հայ. եռ. Գաղղ.)	161
Մովերը Ֆըլլըն	182
Տ. Յովհաննես Արվազովսի. (Հայ. եռ. Գաղղ.)	158. 254

ԿԵՆՑԱԴՐՈՒՏ ԲԱՆՔ.

Կարծիք մարդու	41
Օդ	42. 66
Սուածք Տոմայի	45
Շուները վախցընելու հնարք	45
Բնական սպատմուրիս	69. 144. 255
Ուղինելքըն	85
Հայ. Գաղղիական բառզիքը. (Հայ. եռ. Գաղղ.)	87
Տեր եռ. Աղա բառերուն գործածութեանը վրայ.	89
Բաժանորդուրիւն Լամարքինեան. (Հայ. եռ. Գաղղ.)	92
Հայկազեան վարժարան. (Հայ. եռ. Գաղղ.)	92
Կայծոռիկ եռ. Խիսունշ (Առակ.)	115
Գիտուրիւն Զեռաց	115

TABLEAUX D'EUROPE.

Madrid	233

GALERIE DES HOMMES ILLUSTRES.

Napoléon III. Empereur des Français. (Arm.-Franç.)	15
Le comte Jean de Lazareff. (Arm.-Franç.)	64
Hassan Riza-Pacha. (Arm.-Franç.)	109
Fuad-Pacha. (Arm.-Franç.)	161
Robert Fulton	182
M. Jean Aivazovsky. (Arm.-Franç.)	158. 254

CONNAISSANCES UTILES.

Les opinions des hommes	41
L'air	42. 66
Maximes de Domat	45
Moyens d'effrayer les chiens	45
Histoire naturelle	69, 144, 233
Washington	85
Dictionnaire Arménien-Français. (Arm.-Franç.)	87
Sur l'usage des mots <i>Der</i> et <i>Agha</i>	89
Souscription—Lamartine. (Arm.-Franç.)	92
Collège national Arménien. (Arm.-Franç.)	92
Le Ver-Luisant et l'Escargot (<i>Fable</i>).	113
Science des mains	113

Ցորեանք և Զոր կնձնի (Առաջ).....	416	Les Froments et l'Orme sec (<i>Fable</i>)	416
Քրախուտ և ծխախոտ	417	Tabac à priser et tabac à fumer	417
Չիրապուող. (Չաւեշոյ)	419	Les Olives. (<i>Farce</i>)	419
Մազնիսագիտուրին	436	Magnétisme	436
Որրածաղիկ	440	Oïdium	440
Եօներորդ դարեն մինչև հիմայ ըրած տաք ամառները	440	Les étés chauds depuis le VII ^{me} siècle	440
Ապերախոն և Ապերախուրին	441	L'Ingrat et l'Ingratitude	441
Գրուրին	462	La Charité	462
Ցուլիս ամսոյն ընտանի աստղաբաշխուրինը	464	L'astronomie familière du mois de Juillet	464
Բարի մարդ և բարի քրիստոնեայ, նորափակ մատևան		L'homme de bien et le bon chrétien ; par Sa Grandeur Mad-	
Տ. Մատրես արքեպիսկոպոսի Ն. Պ. Կ. Պօլոյ	484	théos, archevêque, ancien patriarche de Constantinople	484
Վերափոխումն Աստուածամօր կուսի	488	L'Assomption	488
Օգոստոս ամսոյն ընտանի աստղաբաշխուրինը	490	L'astronomie familière du mois d'août	490
Եկեղեցական գուարճակի փորձեր	491	Électricité amusante	491
Թռենալս	492	Tréhala	492
Ամենէն հարուստ իշխանը	492	Le prince le plus riche	492
Երեկոյեան աղօրք	215	La prière du soir	213
Վարդապետարան Հայոստանեայց Սուրբ Եկեղեցայ	258	Cathéchisme de l'Église apostolique de l'Arménie	258
Շոգիացումն	279	Vaporisation	279
Հայումն և Լուծումն	280	Fusion et Liquéfaction	280
Մառադարմանուրին	280	Arboriculture	280
Շատ զգիրնակու հնարք	282	Moyen de diminuer l'embonpoint	282
ԵՐԱԾՄՆԻԹԻՒՆ	95, 143, 167, 215, 261	MUSIQUE	95, 143, 167, 215, 261
ՀԱՆԵԼՈՒԿԻ , 24, 48, 72, 120, 144, 164, 192, 214, 238,	259 282	ENIGMES	24, 48, 72, 120, 144, 164, 192, 214, 238,
			259 282

ՓՈՐԻՉ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ.

ՅՈՒՅԱԿ ՇԱՀԱՆՑՈՐԴԱՅ ԱՄՍԱԿԻԹՈՅ.

Քայլմարքարանց Պ. Հայրապետ, Ազգութիւն:	Քեմիստնեան Պ. Արփառակելս, Փարիզ:	Քոչարեանց Տ. Կար, Բար. Բժիշկ, Տիֆլիս:
Քայլբարբիւնան Տ. Լուկիանոս, Խարասու:	Քեմիստնեան Պ. Ռուբեն, Փարիզ:	Քոչարեանց Տ. Միհրան, Աղքաման, Աղքամանըրորդ:
Քանանեանց Տ. Գեղրդ, Խայար :	Քեմիստնեան Պ. Ռուբեն, Փարիզ:	Օտապաշխան Տ. Կարապետ, Սերբատիս:
Քարվագեան Ծովա Տիլիխ, Փարիզ:	Քեշէքիսան Պ. Խաւատուր, Պօլիս:	Օտապաշխան Տ. Յովաննես, Վանես:
Քայիմքիսան Տ. Մանուկ, Պօլիս :	Քեշէքիսան Տ. Յովաննես, Հայէլ:	Օտապաշխան Պ. Անրուկ, Փարիզ:
Քայիմքիսան Տ. Միքոնի, Տիլիխ:	Քեշէքիսան Տ. Խաւատուր, Պօլիս:	Օրբելի Տ. Յովանի քահանա, Տիֆլիս:
Քանանեան Տ. Գրիգոր, Պօլիս :	Քեշէքիսան Տ. Կարսպետ, Պօլիս:	Յեմերձիսան Տ. Յովանի, Պօլիս :
Քերոբրան Տ. Մ. Համբարձում, Եփիլոմիլիս:	Քեշէքիսան Տ. Միքոնի, Պօլիս:	Յեմերձիսան Տ. Արքանամ, Պօլիս :
Քերոբրան Մողոնն, Տիլիխ:	Քեշէքիսան Տ. Միքոնի, Պօլիս:	Յորկ Տ. Անոնն, Վանես :
Քեմիստնեան Տ. Գայուստ, Պօլիս:	Քեշէքիսան Տ. Յարուբիս, Պօլիս:	

ԲԱԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.

ՀԱՅԱՀԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԸՆ.

Թուոր Վահանաց Արշարունոյ, Հ. Միքայելի Զամբեան ԼՄԽիսիարքանց Վենետիկոյ. (Հարացար.) (Հայ.և Գաղղ.)

Ազգային Վիճակագրութիւն. Հայք Պարսկաստանի և Հնդկաստանի. (Հայ և Գաղղ.)

ՀԱՅԱՀԵԱՆ ՍՈՒՐՃԱՆԳԱԿԱՆ.

Կողով Պել Տառեաննեան Տ. Յովաննես Յոնանեան (Հայ. Գաղղ.)

Առարկ Պէլ Կուսակար (Հայ և Գաղղ.)

Հայկագունք Եփիլոմիլիոյ.

Տ. Տ. Զայեան թիջչի, (Հայ և Գաղղ.)

Պարովու հայկագունք, և Խորաչին Ա. Հրեշտակապետաց Եկեղեցւոյն օժման համելքը.

ՄԵսրոպ Գ. Թաղիարքան.

Տ. Ասպրոյան Սահակ Եփինստի.

Տ. Աստիք Ենթիմանանց.

ԿԵՆՑԱՌՈՒՌՈՒՏ ԲԱՆՔ.

Եղիցացումն,

Խառապարմանուրիսն.

Ետո զգինալու հնարք.

ՀԱՅԵԼՈՒԹԻՒՆ.

ԳԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԳՈՒԹԵԱՆ.

Փարիզ, տարեկան	Ֆր. 25
Կոստանդնուպոլիս, Զմիռոն-նիս, Աղեքանդրիա, Հրետկաստան	50
Օմանաստան, Մալուսին	53
Պարսկաստան	5
Դին միոյ տեսքակի	5

PRIX D'ABONNEMENT:

Paris, par an	Fr. 25
Constantinople, Smyrne,	
Alexandrie, Indes.	30
Russie, Moldavie et Perse.	55
Prix d'un numéro.	5

ON SOUSCRIT

Ա. PARIS, chez M. Reinwald, rue des Saints Pères, 15.

MANCHESTER, M. Esai Anouckian et Co.

VIENNE, M. Hagopars Arschag, Biber-Bastei, 639.

SAINT-PETERSBOURG, M. Jacques Issakoff, libraire.

CONSTANTINOPLE, M. Meguerditch Momdjian.

SMYRNE, M. L. Balthazar.

NICOMÉDIE, M. Séropé Béysian.

ALEXANDRIE, M. Georges Youssouff.

JASSY, M. J. Karakach, (magasin français.)

BOTOUSHANY, M. Jacques Mani.

TIFLIS, M. Avédik Ensiédjian, libraire.

BATAVIA ET JAVA, M. G. Nahapiet.

ԳՈՐԾԱԿԱՆ ԲՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՓԱՐԻԶ, Տ. Թաղագուտ գրավաճառ, Խինոնց Ան-Փէր, 15.
ՄԵՐՍԱՄ, Տ. Եսայի Անուխան և Հոկեր.
Ա.ԵՆՆԱ, Տ. Յակովոս Արշակ, Խիսէք Պարայ, 659.
ՓԵՐ-ՌՊՈՒՆ-ԴՐԻԱ, Տ. Յակով Խարոդ, գրավաճառ.
ԳՈԼԻԱ, Տ. Միքոնի Մոմեան.
ՀԱՅԵԼՈՒԹԻՒՆ, Տ. Անդրեաս Պարայան.
ԵԿԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ, Տ. Յովան Պարագաշխան.
ՊՈՒԹՈՒՆԴՐԻԱ, Տ. Յակով Մամուկեան.
ՏԵՄԻՆԱ, Տ. Աստիք Ենթիմանանց.
ԳՈՒՐԱԿԱՆ, Տ. ՀԱՅԵԼՈՒԹԻՒՆ, Տ. Գրիգոր Կահապետան.

Փարիզ, Տաղագուտիւն Արք. ի Տաղար. Գայուքի, փող. Պոնաֆարք թի 44.—PARIS. Typographie arménienne de WALDER, rue Bonaparte, 4.